

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЦОВ

5250 Свищов, ул. „Емануил Чакъров” № 2

ИНСТИТУТ ЗА НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Тел.: 66299; 66364

e-mail: ini@uni-svishtov.bg

З А Я В К А

за финансиране на научно-изследователски проект

от фонд „НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ”

**Тема: „Ефективност и икономически растеж на
индустриалния бизнес в съвременните условия”**

Научен приоритет: Кризи и устойчиво развитие

**Група проекти: I-ва група: Проекти за научни изследвания в
областите на науката, в които СА „Д. А. Ценов” подготвя
студенти и докторанти**

Ръководител на екип:

ЕКИП	Имена, научна степен и звание	Електронна поща	Катедра, факултет (курс, специалност)
<i>Ръководител</i>	доц. д-р Кирил Пенев Митов	mitov@uni-svishtov.bg	“Анализ на стопанската дейност”
<i>Членове на екипа</i>			
1.	доц. д-р Маргарита Гергова Цветкова	danalysis@uni-svishtov.bg	“Анализ на стопанската дейност”
2.	доц. д-р Росица Христова Колева	rossi@uni-svishtov.bg	“Анализ на стопанската дейност”
3.	гл. ас. Людмила Маринова Дончева	doncheva@uni-svishtov.bg	“Анализ на стопанската дейност”
4.	докт. Благица Георги Йованова	blagica.jovanova@ugd.edu.mk	“Анализ на стопанската дейност”
5.	студент Кристиян Корелов	kristiyankorelov@gmail.com	III курс, спец. „Стопански и финансов контрол”

Свищов
2011 г.

1. Резюме

Преструктурирането на икономиката и утвърждаващите се пазарни условия несъмнено налагат необходимостта от формиране на нов тип икономически отношения между икономическите субекти. Повишаването на ефективността и изграждането на конкурентоспособни индустриални структури е стратегическа цел. Инвестирането в тази насока ще гарантира устойчивото и проспериращо развитие на индустриалните предприятия, непрекъснатия им икономически растеж.

Ефективността е сложна икономическа категория, валидна за всички сфери и дейности, които извършват икономическите субекти. Икономическата ефективност е индикатор за целесъобразността от използване на човешките и капиталови ресурси, т.е. за степента на оползотворяване на наличните производствени фактори.

Икономическият растеж е една от най-важните фази на икономическия цикъл. Резултат е от определени закономерности на взаимодействието между производство, разпределение и потребление на създавания продукт. Той е обективно обусловен процес, осигуряващ както задоволяването на потребностите на обществото, така и ефективността от функционирането на икономиката. Затова трябва да бъде в основата на стратегията на развитие на икономическите субекти, основна цел на тяхното управление.

Икономическият растеж се предопределя от взаимодействието между резултатите от извършваните бизнесдейности, величината на капиталовите, човешките и природни ресурси и от ефективността от тяхното използване. Затова е необходимо да се приложи система от показатели за нейното характеризиране, позволяваща не само да се оцени равнището ѝ, но и да се изясни характера на икономическия растеж.

1.1. Цел, задачи и тези

Основната цел на научно-изследователския проект е да се очертаят практико-приложните аспекти на изследването на релацията „ефективност-икономически растеж“.

В съответствие с поставената цел могат да се формулират следните **подцели и задачи:**

Подцел: Изследване на ефективността от използването на човешките и капиталови ресурси.

Задачи:

1. Оценка на информационната осигуреност на аналитичните проучвания.
2. Очертаване на аспектите за изследване степента на използване на ресурсния потенциал.
3. Предлагане на технологични модели и процедури за нейното практическо анализиране.
4. Разкриване на тенденциите в изменението на ефективността от използване на човешките и капиталови ресурси и на възможностите за нарастването ѝ.

Подцел: Проучване на въздействието на ефективността от използване на ресурсния потенциал върху икономическия растеж .

Задачи:

1. Очертаване на закономерностите в изменението на икономическото развитие на индустриалните предприятия.
2. Разработване на методически апарат за изследване на взаимовръзката „капиталови ресурси - икономически растеж“.
3. Изследване влиянието на промените в степента на използване на човешкия фактор върху производствения потенциал.
4. Характеризиране на икономическия растеж.

В научно-изследователския проект се защитават следните основни **тези**:

1. Ефективното функциониране на икономическите субекти все повече се превръща в сърцевина на мениджмънта, в крайъгълен камък на неговата стратегия и политика.

2. Икономическият растеж е функция на степента на ефективност на управлението и необходимо условие за дългосрочно оцеляване на икономическите субекти в съвременните условия.

3. Необходимо е да се приложи система от показатели, чрез които да се изследва релацията „ефективност - икономически растеж”.

1.2. Обект на изследването

Основен **обект** на изследване в научно-изследователския проект е ефективността от използването на ресурсния потенциал и неговото отражение върху икономическия растеж.

1.3. Очаквани научни приноси и практически резултати

1. Обогаляване на теорията в областта на анализа на индустриалния бизнес.

2. Подпомагане на бизнеспрактиката с конкретни технологични модели и процедури за изследване на въздействието на промените в ефективността от използването на човешките и капиталови ресурси върху икономическия растеж.

3. Популяризиране дейността на Института за научни изследвания.

1.4. Приложимост на очакваните резултати в теорията, практиката и в учебния процес

1. Предложеният методически апарат за изследване на силно изразената взаимозависимост между ефективността и икономическия растеж на индустриалния бизнес обогатява икономическата теория в областта на бизнесанализа.

2. Съществува възможност за комерсионализиране на научно-изследователския проект, тъй като разработените аналитични модели имат

универсален характер и улесняват практическата помощ и консултантската дейност на индустриалните предприятия.

3. Получените резултати в процеса на разработване на проекта могат да се използват като илюстративен емпиричен материал както в лекции, така и в семинарните занятия при бакалавърско и магистърско обучение.

Изборът на тема на научно-изследователския проект бе продиктуван от желанието да се отговори на новите изисквания, поставени от световните тенденции в развитието на индустриалния бизнес в съвременните условия. Стремешът на авторския колектив е да предложи подходящи технологични модели и процедури за изследване на взаимозависимостта между промените в ефективността от използване на човешките и капиталови ресурси и икономическия растеж.

При разработването на научно-изследователския проект ще се изхожда от постиженията на авторския колектив в областта на бизнесанализа на индустриалния бизнес. В процеса на проучванията ще се адаптират някои известни показатели към неговите особености, но те ще бъдат плод преди всичко на търсенията на авторите. Редица въпроси ще бъдат доразвити и интерпретирани в нова светлина, съобразно функционирането на индустриалните предприятия в настоящия етап от икономическото ни развитие.

Изследването е теоретико-практично, с подчертан приложен характер. Разработените аналитични модели могат да се използват от икономическите субекти за характеризирание на релацията „ефективност - икономически растеж”.

ПЛАН - ПРОГРАМА

на Проект: „Ефективност и икономически растеж
на индустриалния бизнес в съвременните условия ”

N	ДЕЙНОСТИ	ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ (МЕСЕЦИ)	ИЗПЪЛНИТЕЛИ	ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ
1.	Запознаване с отчетността	1	Гл. ас. Людмила Дончева Студент Кристиян Корелов	Формиране на информационен ресурс
2.	Разработване на модели за изследване на икономическия растеж	1	Доц. д-р Кирил Митов Доц. д-р Росица Колева	Очертаване на проблеми, разкриване движещите сили на развитието
3.	Подготовка на научни доклади	1	Доц. д-р Кирил Митов Доц. д-р Росица Колева	Представяне на проекта
4.	Предлагане на показатели за анализиране на ефективността	1	Доц. д-р Маргарита Гергова Гл. ас. Людмила Дончева	Характеристика на използването на ресурсния потенциал
5.	Изследване на релацията „ефективност - икономически растеж”	2	Доц. д-р Кирил Митов Доц. д-р Маргарита Гергова Доц. д-р Росица Колева Докторант Благоица Йованова	Оценка на типа на развитието, разкриване на закономерности

ПРЕДВАРИТЕЛНА ПЛАН-СМЕТКА

на проект: “Ефективност и икономически растеж
на индустриалния бизнес в съвременните условия”

№	ВИДОВЕ РАЗХОДИ	СУМА (лв)
1.	Апаратура и оборудване за конкретните цели на проекта	1980.00
2.	Материали, офис-консумативи, информационни продукти и услуги, научна литер. (без лицензи за софтуер и достъп до бази данни) – до 20 % от общата стойност на проекта, но не повече от 1500 лв	272.00
3.	Командировки за извършване на проучвания на място и за участие в научни прояви извън СА, свързани с проекта – до 10 % от общата стойност на проекта, но не повече от 800 лв	580.00
4.	Разходи свързани с организиране и провеждане на научни форуми	0.00
5.	Разходи, свързани със задължителното публикуване на резултатите от изследванията в Алманах «Научни изследвания» и в електронното сп.»Диалог» според чл.10 от Наредба № 9 изм. ДВ, бр.74/15.09.09 г.	100.00
6.	Заплащане на външни членове на екипа, които не са на основен трудов договор в СА “Д. А. Ценов” до 1000 лв общо	0.00
7.	Заплащане на технически изпълнители за извършване на спомагателни дейности – до 3 % от общата стойност на проекта	174.00
8.	Заплащане на рецензент при отчитане на резултатите от проекта съгласно чл.11 от Наредба № 9 изм. ДВ, бр.74/15.09.09 г.	200.00
9.	Разходи, свързани с администриране на проекта - 6 % от общата стойност	348.00
10.	Отчисления за режимни разходи с-но чл.10а (ал.1, т.4) от Наредба № 9 изм.ДВ, бр.74/15.09.09 г. – 2 % от общата стойност на проекта	116.00
11.	Заплащане на възнаграждения с-но чл.10а (ал.2) от Наредба № 9 изм. ДВ, бр.74/15.09.09 г. (виж долупосочената ЗАБЕЛЕЖКА) до 35 % от общата стойност на проекта	2030.00
	Общо:	5800.00

Ръководител на проекта:

(доц. д-р Кирил Митов)

Искане № 1

**за офис-техника по проект „Ефективност и икономически растеж
на индустриалния бизнес в съвременните условия”**

1. Мобилна компютърна система - 1 брой.

**Прогнозна цена: 1200 лв. с
ДДС**

**2. Черно-бял лазерен мрежов принтер среден клас - HP LaserJet
2055dn - 1 брой.**

**Прогнозна цена: 780лв. с
ДДС**

**3. Тонер-касета за черно-бял лазерен мрежов принтер среден клас -
HP LaserJet 2055dn - 1 брой .**

**Прогнозна цена: 150.00 лв. с
ДДС.**

Ръководител на проекта:
(доц. д-р Кирил Митов)

5. Обосновка за необходимостта от офис-техника

Катедра „АСД” не разполага с мобилни компютърни системи. Използваният в момента принтер е на повече от 10 г., морално и физически остарял и крайно недостатъчен за нормалното функциониране на катедрата.

Закупуването на исканата офис-техника ще улесни значително разработването на научно-изследователския проект – при формирането на информационния масив, при конкретните практико-приложни изследвания. Тя е крайно необходима и за научната дейност на катедрата.

Списък на необходимите офис-консумативи и услуги за осъществяване на предвидените дейности

**по проект
„Ефективност и икономически растеж
на индустриалния бизнес в съвременните условия”**

артикул	лимит	брой заявени	приблизителна цена за единица с ДДС	приблизителна стойност
А. Консумативи:				
1. Принтерна хартия-пакет	10 пакета	10	5	50
2. CD-диск	20 бр.			
3. DVD-диск	15 бр.			
4. USB-памет 16 GB	6 бр.	1	54	54
5. Тонер-касета	3 бр.	1	150	150
6. Пощенски пликосе (малки, средни, големи)	200 бр.			
7. Външен твърд диск	2 бр.			
8. Други канцеларски материали (химикалки, телбод, моливи, тиксо, гумички, кламери, индекси, перфоратор)	25.00	X	X	18
Общо група А:	X	X	X	272
Б. Услуги:				
9. Ваучъри за телефонни разговори	50.00			
10. Пощенски услуги	X	X	X	
11. Куриерски услуги	X	X	X	
12. Преводи от чужд на български език и/или от български на чужд език	X	X	X	
Общо група Б:	X	X	X	
В. Специализирана научна литература:	X	X	X	
Общо група В:	X	X	X	
Г. Други:				
13. Рекламни материали за конференция: - папки - листи с лого - химикалки - баджове - чанти	X			
Общо група Г:	X	X	X	
ОБЩО А+Б+В+Г:	X	X	X	272

Ръководител на проекта:
(доц. д-р Кирил Митов)

МОЛ:
(.....)

7. Публикации и постижения на членовете на колектива в областта,
към която се отнася проекта

I. Монографии

1. Колева, Р. Методически и приложни аспекти на анализа на финансовото състояние на предприятието. В. Търново, Фабер, 2009.

II. Студии

2. Колева, Р. Анализ на финансовото състояние на предприятието по данни на годишния финансов отчет. // Използване на европейските модели за създаване на счетоводна информация и синхронизиране на счетоводните практики в страните от централна и източна Европа. Сборник студии. В. Търново, 2009.

III. Статии

3. Дончева Л. Стратегическият потенциал на стопанската единица като обект на вътрешно-фирмения анализ. Управление и устойчиво развитие, 2004, бр.1-2.

4. Митов, К., Колева, Р., Дончева, Л. Организационни и информационни аспекти на бизнесанализа. Счетоводство XXI, 2008, бр. 5, 6.

5. Колева, Р. Особенности на анализа на текущите активи. Актив, 2009, бр. 6.

6. Колева, Р. Анализ на възможностите за възстановяване на платежоспособността на предприятието. Счетоводство XXI, 2009, бр. 7-8.

7. Колева, Р. Аналитична оценка на бизнеса в годишния доклад за дейността на предприятието. Счетоводство XXI, 2009, бр. 12; 2010, бр. 1.

IV. Доклади

8. Гергова, М. Съвременни аспекти на инвестиционния анализ. // Икономиките в преход. Сборник доклади. Свищов, 2001.

9. Гергова, М. Проблеми на икономическия анализ в условията на глобализация и регионализация на съвременните национални икономики. // Проблеми и перспективи в развитие на сътрудничеството между страните от Югоизточна Европа в рамките на Черноморското икономическо сътрудничество и ГУУАМ. Сборник доклади. Свищов, 2004.
10. Колева, Р. и Ст. Цанова. Анализ на ефективността на капитала в акционерните дружества от фармацевтичния подотрасъл. “В криза ли е планирането?”, Юбилеен Алманах, Том 2, Свищов, АИ “Ценов”, 2005.
11. Колева, Р. и Ст. Цанова. Specific indexes for capital efficiency analysis in public companies. Nis, Ekonomske teme. Procesi integracije v Evropi. I knjiga, 2005.
12. Дончева, Л. Анализ на потенциала на предприятието (теоретико-методически проблеми). // Евроинтеграционните процеси и предизвикателства пред стопанската отчетност, анализа и одита. Сборник доклади. Свищов, 2006.
13. Колева, Р. Analysis of enterprise solvency under the conditions of a financial crisis. Challenges of the world economic crisis, Nis, 2009.
14. Колева, Р. Приложението на финансовия анализ за ефективно управление на бизнеса. // Научно въздействие за ефективен управленски процес – проблеми и решения. Сборник доклади. Свищов, 2009.
15. Дончева, Л. Потенциал и конкурентоспособност на бизнесорганизациите. // Хоризонт 2020 пред икономическото знание и бизнеса. Сборник доклади. Свищов, 2010.

**ПРОФЕСИОНАЛНИ
АВТОБИОГРАФИИ
НА ЧЛЕНОВЕТЕ
НА ЕКИПА**

**EuroPass
автобиография**

Лична информация

Фамилия(и) / Собствено
име(на)

Митов Кирил

Адрес(и)

"П. Евтимий" 4, 5250 Свищов (България)

Телефон(и)

+359 63142784

Мобилен | +359 878152811

E-mail

mitov@uni-svishtov.bg

Националност

Българин

Дата на раждане

24/08/1959

Професионален опит

Дати

От 25/04/1986

Заемана длъжност или
позиция

доцент

Основни дейности и
отговорности

преподавателска и научна дейности

Име и адрес на
работодателя

СА "Д. А. Ценов"
"Ем. Чакъров" 2, 5250 Свищов (България)

Вид на дейността или
сферата на работа

Образование

Образование и обучение

Дати

22/12/1993 - 19/12/1996

Наименование на
придобитата квалификация

д-р по икономика

Име и вид на обучаващата
или образователната
организация

Стопанска академия (висше училище)
"Ем. Чакъров" 2, 5250 Свищов (България)

**Лични умения и
компетенции**

Майчин (и) език (езици)

български

Чужд (и) език (езици)

Самооценка

Европейско ниво

руски

Разбиране				Говорене				Писане	
Слушане		Четене		Участие в разговор		Самостоятелно устно изложение			
B2	Самостоятелно ниво на владеене	C2	Свободно ниво на владеене	B2	Самостоятелно ниво на владеене	B2	Самостоятелно ниво на владеене	C2	Свободно ниво на владеене

Социални умения и
компетенции

работя добре в екип

Организационни умения и
компетенции

организаторски качества

Компютърни умения и
компетенции

Добро владеене на Microsoft Office™ (Word™, Excel™ and PowerPoint™)

**Europass
автобиография**

Лична информация

Собствено (и) име (на) /
Фамилия(и)

Цветкова Маргарита

Адрес

гр. Свищов, 5250, България ул. "Д. А. Ценов" № 10, вх. Б, ап. 14.

Телефон

Мобилен телефон: +359 899 627 992

E-mail

danalysis@uni-svishtov.bg

Националност

българка

Дата на раждане

21 Октомври 1944

Пол

жена

**Предпочитана длъжност /
Сфера на работа**

Преподавател
Висше образование

Трудов стаж

Дати

Заемана длъжност или
позиция

Доцент 12/06/1997 – до момента

Основни дейности и
отговорности

Преподавателска и научна дейности

Име и адрес на
работодателя

Стопанска академия "Д. А. Ценов" Свищов

Вид на дейността или
сферата на работа

образование

Образование и обучение

Дати

1965 - 1969

Наименование на
придобитата квалификация

Икономист – счетоводител, педагогически профил
Доктор по икономика

Име и вид на обучаващата
или образователната
организация

СА "Д. А. Ценов" Свищов

**Лични умения и
компетенции**

Майчин език

български

Чужд език

Самооценяване

Европейско ниво

руски

Разбиране		Разговор		Писане			
Слушане		Четене		Участие в разговор		Самостоятелно устно изложение	
C1	Свободно ниво на владееене	C1	Свободно ниво на владееене	C1	Свободно ниво на владееене	C1	Свободно ниво на владееене

Социални умения и
компетенции

Работа в екип

Europass
автобиография

Лична информация

Фамилия(и) / Собствено име(на)

Колева Росица

Адрес(и)

Симеон Ванков 6, 5250 Свищов (България)

Телефон(и)

+35963166330

Мобилен

359888088564

E-mail

rossi@uni-svishtov.bg

Националност

българин

Дата на раждане

04 Ноември 1968

Пол

Жена

Предпочитана длъжност / Сфера на работа

доцент

Основни дейности и отговорности

Преподавателска и научна дейност

Професионален опит

Дати

04 Април 1995 - до момента

Заемана длъжност или позиция

Преподавател във висше учебно заведение

Име и адрес на работодателя

Стопанска академия "Д. А. Ценов"
Емануил Чакъров 2, 5250 Свищов (България)

Вид на дейността или сферата на работа

Образование

Лични умения и компетенции

Майчин (и) език (езици)

български

Чужд (и) език (езици)

Самооценяване

Европейско ниво (*)

английски

руски

Компютърни умения и компетенции

Много добро владение на Microsoft Office™ (Word™, Excel™ and PowerPoint™)

Разбиране				Разговор				Писане	
Слушане		Четене		Участие в разговор		Самостоятелно устно изложение			
A1	Основно ниво на владение	A1	Основно ниво на владение	A1	Основно ниво на владение	A1	Основно ниво на владение	A1	Основно ниво на владение
B1	Самостоятелно ниво на владение	B2	Свободно ниво на владение	B1	Самостоятелно ниво на владение	B1	Самостоятелно ниво на владение	B2	Свободно ниво на владение

**Europass
автобиография**

Лична информация

Фамилия, име

Дончева Людмила

Адрес

гр. Свищов, 5250, България ул. "Стефан Стамболов" № 14

Телефон

+359 6314 33 20

Мобилен телефон: +359 885 773 996

E-mail

doncheva@uni-svishtov.bg

Националност

българка

Дата на раждане

5 Април 1954

Пол

жена

**Предпочитана длъжност
/ Сфера на работа**

**Преподавател
Висше образование**

Трудов стаж

Заемана длъжност или позиция

Главен асистент 22/11/1989 – до момента

Основни дейности и отговорности

Преподавателска и научна дейности

Име и адрес на работодателя

Стопанска академия "Д. А. Ценов" Свищов

Вид на дейността или сферата на работа

образование

Образование и обучение

Дати

1974 - 1977

Наименование на придобитата квалификация

Икономист – плановик, синтетик
Специализация в Германия гр Пасау – 2 месеца

Основни предмети/застъпени професионални умения

Аналитични изследвания

Име и вид на обучаващата или образователната организация

СА "Д. А. Ценов" Свищов

Майчин (и) език (езици)

български

Чужд (и) език (езици)

Самооценяване

Европейско ниво

Руски

Немски

Английски

Социални умения и компетенции

Разбиране		Разговор		Писане			
Слушане		Четене		Участие в разговор		Самостоятелно устно изложение	
C1	Свободно ниво на владееене	C1	Свободно ниво на владееене	C1	Свободно ниво на владееене	C1	Свободно ниво на владееене
B1	Самостоятелно ниво на владееене	B2	Самостоятелно ниво на владееене	A2	Основно ниво на владееене	A1	Основно ниво на владееене
B1	Самостоятелно ниво на владееене	B1	Самостоятелно ниво на владееене	A2	Основно ниво на владееене	A1	Основно ниво на владееене

Работа в екип

**Europass
автобиография**

Лична информация

Фамилия(и) / Собствено име(на) **Йованова Благлица**
 Адрес(и) Градошорци, 281, Струмица (Македония)
 Телефон(и) Мобилен | +38970733082
 E-mail blagica.jovanova@ugd.edu.mk
 Националност македонка
 Дата на раждане 05 Октомври 1983 г.
 Пол Жена

Предпочитана длъжност / Сфера на работа Преподавател/образование

Основни дейности и отговорности Преподавателска и научна дейност

Образование и обучение

Дати 2002-2006 СА „Д. А. Ценов“ специалност „Стопански и финансов контрол“
 Наименование на придобитата квалификация Магистърска програма „Финансов анализ и контрол“

Професионален опит

Дати От 2009 - до момента
 Заемана длъжност или позиция Преподавател във висше учебно заведение
 Име и адрес на работодателя Университет „Гоце Делчев“
 Щип (Македония)
 Вид на дейността или сферата на работа Образование

Лични умения и компетенции

Майчин (и) език (езици) **македонски**

Чужд (и) език (езици)

Самооценяване

Европейско ниво (*)

английски

български

Разбиране				Разговор				Писане	
Слушане		Четене		Участие в разговор		Самостоятелно устно изложение			
B2	Свободно ниво на владееене	B2	Свободно ниво на владееене	B2	Свободно ниво на владееене	B2	Свободно ниво на владееене	B2	Свободно ниво на владееене
B2	Свободно ниво на владееене	B2	Свободно ниво на владееене	B2	Свободно ниво на владееене	B2	Свободно ниво на владееене	B2	Свободно ниво на владееене

(*) Единни европейски критерии за познания по езици

Компютърни умения и компетенции Отлично владееене на Microsoft Office™ (Word™, Excel™ and PowerPoint™)

**Europass
автобиография**

Лична информация

Фамилия, име

Корелов Кристиян

Адрес

“К. Цанков” 137, 5250 Свищов (България)

Мобилен

+359883530383

E-mail

Kristiyankorelov@gmail.com

Националност

българин

Дата на раждане

20 Юли 1989

Пол

Мъж

**Предпочитана длъжност
/ Сфера на работа**

Преподавател във висше учебно заведение

Образование и обучение

Дати

15 Септември 2003 - 23 Юни 2008

Наименование на придобитата
квалификация

Специалист „Организация и управление на туризма”

Основни предмети/застъпени
професионални умения

Технология на туристическото обслужване, Икономика и мениджмънт в туризма,
Счетоводство на туристическата фирма, Културология

Име и вид на обучаващата или
образователната организация

Държавна търговска гимназия „Димитър Хадживасилев” (икономическа гимназия)
Ул. „Димитър Хадживасилев” № 11, 5250 Свищов (България)

Майчин (и) език (езици)

български

Чужд (и) език (езици)

Самооценяване

Европейско ниво

Английски

Разбиране		Разговор		Писане			
Слушане		Четене		Участие в разговор		Самостоятелно устно изложение	
B1	Самостоятелно ниво на владееене	B2	Свободно ниво на владееене	B1	Самостоятелно ниво на владееене	B1	Самостоятелно ниво на владееене

Социални умения и
компетенции

Добра комуникативност, бързо адаптиране в международна среда, опит в екипна
работа

Технически умения и
компетенции

Познания в областта на стопанския и финансовия контрол

Компютърни умения и
компетенции

Владееене на Microsoft Office™

Свидетелство за управление на
МПС

B

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	стр.
1. Резюме	2
1.1. Цел, задачи и тези	3
1.2. Обект на изследването	4
1.3. Очаквани научни приноси и практически резултати	4
1.4. Приложимост на очакваните резултати в теорията, практиката и в учебния процес	4
2. План - програма	6
3. Предварителна План - сметка	7
4. Искане № 1 за офис-техника	8
5. Обосновка за необходимостта от заявената офис-техника	9
6.Списък на необходимите офис-консумативи и услуги за осъществяване на предвидените дейности	10
7. Публикации и постижения на членовете на екипа в областта, към която се отнася проекта	11
8. Професионални автобиографии на членовете на екипа	13

О Т Ч Е Т

за работата по проект № 18-2011

Тема: „Ефективност и икономически растеж на индустриалния бизнес в съвременните условия”

Научен приоритет: Кризи и устойчиво развитие

Група проекти: I-ва група:Проекти за научни изследвания в областите на науката, в които СА „Д. А. Ценов” подготвя студенти и докторанти

АНОТАЦИЯ

Основополагащи в Стратегия „Европа 2020” и в Национална програма „България 2020” са въпросите, свързани с постигането на интелигентен и устойчив растеж. Той се свързва с изграждането на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика, в която ресурсите се използват ефективно и екологосъобразно. В съответствие с идеите, предложени в тези програми, е интерпретирано взаимоотношението „ефективност – икономически растеж”. Разгледани са възможностите за аналитична оценка на капиталовите и човешки ресурси и на икономическия растеж.

В критичен дух са оценени информационните източници; предложени са идеи за подобряване организацията на аналитичната дейност. Извършени са практически изследвания на степента на използване на ресурсите, на нейното отражение върху икономическия растеж на индустриални предприятия от различни сектори, които в значителна степен илюстрират особеностите в развитието на индустриалния бизнес през периода 2007 – 2010 г.

Annotation

The fundamental in Strategy “Europe 2020” and National program “Bulgaria 2020” are issues with intelligent and sustainable growth. It is associated with building more environmental and more competitive economy where the resources are used efficiently and environmentally friendly. In accordance with the ideas, proposed in these programs, the relationship “efficiency – economic growth” is interpreted. A few possibilities are examined for analytical evaluation of capital and human resources and economic growth.

The sources of information are valued in critical spirit; ideas are proposed to improve the organization of the analytical work. Practical researches were made based on the rate on utilization of resources, its reflection on economic

growth of industrial enterprises from different sectors, which illustrate the peculiarities of development of industrial business in the period 2007 - 2010 г.

У В О Д

Преструктурирането на икономиката и утвърдените пазарни условия несъмнено налагат необходимостта от формиране на нов тип икономически отношения между икономическите субекти. Повишаването на ефективността и изграждането на конкурентоспособни индустриални структури е стратегическа цел. Инвестирането в тази насока гарантира устойчиво и проспериращо развитие на индустриалните предприятия и непрекъснат икономически растеж.

Изборът на тема на научно-изследователския проект бе продиктуван от желанието да се отговори на новите изисквания, поставени от световните тенденции в развитието на индустриалния бизнес. Стремещт на авторския колектив е да предложи подходящи технологични модели и процедури за изследване на взаимозависимостта между промените в ефективността от използване на ресурсния потенциал и устойчивото развитие.

Изследването е теоретико-практично, с подчертан приложен характер. В процеса на проучването са използвани някои известни модели и показатели и са адаптирани към особеностите на индустриалния бизнес. Редица въпроси са интерпретирани в нова светлина, съобразно съвременните тенденции в неговото развитие. Предложените аналитични зависимости могат да се използват от икономическите субекти за характеризирание на релацията „ефективност-устойчиво развитие”.

АНАЛИЗ НА СЪСТОЯНИЕТО НА ПРОБЛЕМА

Ефективността е сложна икономическа категория, валидна за всички сфери и дейности, които извършват икономическите субекти. Икономическата ефективност е индикатор за целесъобразността от използване на човешките и капиталови ресурси, т.е. за степента на оползотворяване на наличните производствени фактори.

Устойчивото развитие е една от най-важните фази на икономическия цикъл. Резултат е от определени закономерности на взаимодействието между производство, разпределение и потребление на създавания продукт. Чрез него се цели създаването на устойчива и конкурентоспособна икономика, използваща ресурсите по ефективен начин, като включва екологични технологии. Затова трябва да бъде в основата на стратегията на развитие на икономическите субекти, основна цел на тяхното управление.

Проблемите на икономическия растеж са кардинални, тъй като обуславят състоянието и перспективите на цялостния живот на всяка страна. От количеството, качеството и асортиментите на материалните блага и услуги се определят натрупването, т.е. възможностите за решаване на сложния комплекс въпроси на разширеното възпроизводство.

Технологичният прогрес е в сърцето на икономическия растеж, т. е. в дългосрочен аспект е невъзможно да се осъществи без технологично обновяване. До голяма степен при неключовите иноватори като нашата страна той зависи от технологичния трансфер и от адаптирането на нови технологии от по-развитите страни. Много важно за индустриалните предприятия е и модернизиранието на ДМА.

Ключова роля за значително ускоряване на икономическия растеж, на основата на нови технологии, има по-високото качество на труда, а това означава чувствително да се повиши производителността на труда. Това предопределя конкурентоспособността на бизнесорганизациите, възможността да се повишат доходите на населението. На потенциала на

човешките ресурси е необходимо да се разчита като на решаващ фактор, както това се прави в успешно развиващите се икономики в света. Подценяването му сега би имало дългосрочни негативни последици за бъдещето икономическо и социално развитие на страната.

В заключение могат да се направят следните обобщени **изводи**:

1. Ефективното функциониране на икономическите субекти все повече се превръща в сърцевина на мениджмънта, в крайъгълен камък на неговата стратегия и политика.

2. Устойчивото развитие е функция на степента на ефективност на управлението и необходимо условие за дългосрочно оцеляване на икономическите субекти в съвременните условия.

3. Необходимо е да се приложи система от показатели, чрез които да се изследва релацията „ефективност-устойчиво развитие”.

ЦЕЛ, ЗАДАЧИ И ОБЕКТ НА ПРОЕКТА

Основната цел на научно-изследователския проект е да се очертаят практико-приложните аспекти на изследването на релацията „ефективност-устойчиво развитие“.

В съответствие с поставената цел могат да се формулират следните **подцели и задачи:**

Подцел: Изследване на ефективността от използването на човешките и капиталови ресурси.

Задачи:

1. Очертаване на аспектите за изследване степента на използване на ресурсния потенциал.

2. Предлагане на технологични модели и процедури за нейното практическо анализиране.

3. Разкриване на тенденциите в изменението на ефективността от използване на човешките и капиталови ресурси и на възможностите за нарастването ѝ.

Подцел: Проучване на въздействието на ефективността от използване на ресурсния потенциал върху устойчивото развитие.

Задачи:

1. Очертаване на закономерностите в развитието на индустриалните предприятия.

2. Разработване на методически апарат за изследване на взаимовръзката „капиталови ресурси-устойчиво развитие“.

3. Изследване влиянието на промените в степента на използване на човешкия фактор върху производствения потенциал.

4. Характеризиране на икономическия растеж.

Основен **обект** на изследване в научно-изследователския проект е ефективността от използването на ресурсния потенциал и неговото отражение върху икономическия растеж на предприятия от различни сектори на индустриалния бизнес.

РАЗДЕЛ ПЪРВИ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИ АСПЕКТИ

1. Ефективност и икономически растеж

Успешното функциониране на индустриалните предприятия в съвременната усложнена икономическа обстановка изисква решаването на редица икономически проблеми. Един от тях е свързан с ефективността на бизнеса и с възможностите за нейното оценяване. Тази икономическа категория е в пряка и определяща зависимост от правилно формулираната политика и нейната реализация в съществуващата система на управление. Затова особено значение придобива въпросът за усъвършенстването на управленските системи на икономическите субекти. Актуална и значима става задачата за разкриване и мобилизиране на съществуващите резерви при използване на наличните ресурси в организациите. Остротата на проблема за повишаване ефективността на бизнесдейностите се засилва и от рязко нарасналите изисквания към качеството на създаваната продукция, от дефицита на някои ресурси и необходимостта от тяхното рационално и екологосъобразно използване.

Понятието “ефективност” е широко дискутирано не само в специализираната литература, но и в популярните икономически издания. За неговото дефиниране често се прави съпоставка с близки до нея по звучене и съдържание понятия като *ефикасност* и *икономичност*. В съвкупност те се употребяват като принципи, спазването на които гарантира добро финансово управление на предприятието, като процес, целящ максимално оползотворяване на ресурсите и организиране на дейностите по начин, позволяващ постигане на целите му. Най-често объркването е при “ефективност” и “ефикасност”, което варира от строго разграничение между тях до напълно разменено тълкуване на значенията им.

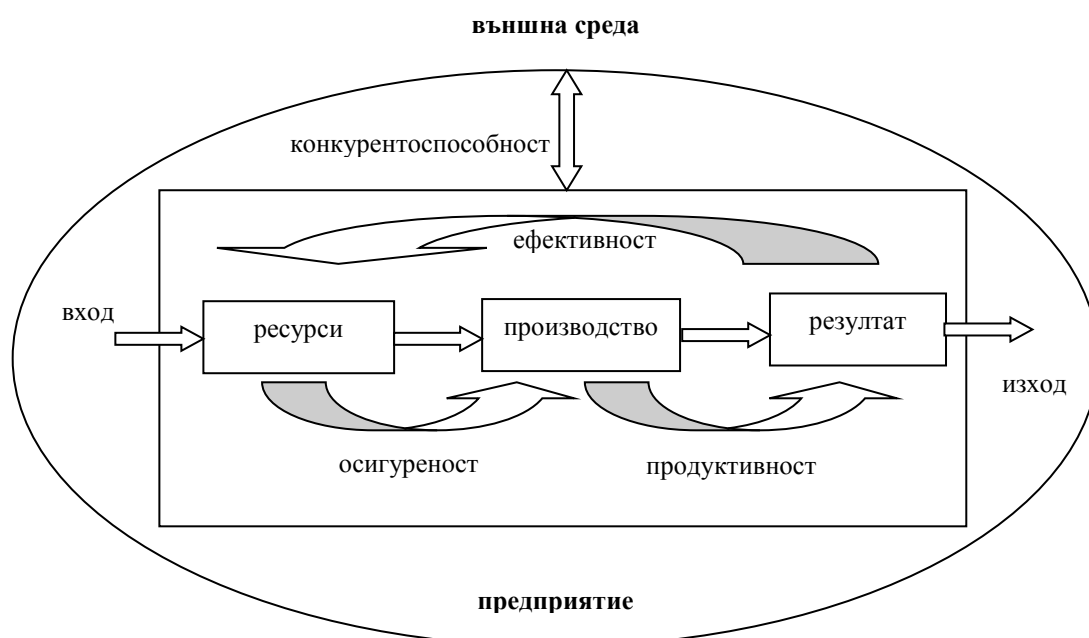
Например при дефинирането на съвременния вътрешен контрол и характеризиране одита на изпълнение, ефективността се представя като

степен на постигане на заложените специфични цели, т.е. тя се изразява с отношението на постигнатия резултат спрямо поставената цел. Чрез съпоставката между действителните и очакваните резултати се оценява само постигането на целта или доколко се извършват “правилните” неща, без да се отчитат вложените за това разходи или ресурси (човешки, финансови, материални). За разлика от ефективността, ефикасността бива определяна като постигане на максимални резултати от използваните ресурси, тъй като отчита вложените разходи спрямо постигнатия ефект. Икономичността се разглежда като свеждане до минимум на разходите за придобиване на ресурси, необходими за осъществяване на дейността при спазване на изискването за качество. Коренно противоположно тълкуване на разглежданите понятия¹ е определянето на ефективността като постигане на най-добро съотношение между използваните ресурси и получените резултати, а ефикасността – на заложените специфични цели и на очакваните резултати.

Преобладаващото становище (към което се придържаме) е, че ефективността се базира на сравнение между ползите (създаваните продукти или услуги) и разходите, което предполага съизмеримост на постигнатите резултати спрямо използваните ресурси. С термина „ефикасност” се установява степента на достигане на предварително заложените цели в дейността на предприятието, без да се интересуваме от количеството на използваните за това ресурси. Определя се дали произвежданата продукция или създаваните услуги съответстват на обществените потребности. Оттук следва, че едно производство може да е ефективно, но същевременно неефикасно, както и обратното. Поради обстоятелството, че не винаги целите и резултатите от определена дейност се поддават на метрифициране, при възможност за тяхното измерване се оценява ефективността, а при невъзможност - се определя степента на удовлетвореност, т.е. ефикасността на дейността.

¹ **Цветков, Цв.** Новият закон за финансово управление и контрол в публичния сектор. // *Делова седмица*, 2006, № 21.

За да се разкрият с помощта на бизнесанализа резервите за повишаване на икономическата ефективност, е необходимо нейното уточняване да се обвърже с основната (базова) схема за предприятието като производствена система, представена на фигура 1. Вътрешната среда на предприятието осигурява възможност за оценка на неговия текущ потенциал по отношение на *осигуреността* с ресурси, тяхната *производителност (продуктивност)*, както и равнище на *ефективност*. По линия на взаимовръзката между предприятието и външната среда се изследва конкурентоспособността и бъдещия (вкл. стратегическия) му потенциал.

Фигура 1. Базова схема за предприятието като производствена система

Видно е, че ефективността е функция на осигуреността на предприятието с ресурси и на тяхната продуктивност, а от своя страна тя е предпоставка за конкурентоспособността му. Съпоставката между производствените резултати и инвестираните ресурси характеризира равнището на ефективност към определен момент. За да се установи нейното нарастване (подобряване) или намаляване (влошаване) спрямо

определена база за сравнение, необходимо е да се сравнят минимум две нейни равнища.

По принцип “развитието” като основна философска категория изразява движение напред и нагоре във вид на спирала. Реалната икономическа действителност на конкретно предприятие обаче съдържа едновременното съществуване на две противоположни разновидности на развитието:

- *прогрес* – като негова иманентна характеристика и доминанта;
- *регрес* – упадък, връщане назад, преминаване от по-високи към по-ниски форми на развитието.

Понятията „развитие” и „прогрес” са свързани пряко с определянето на същността, ролята и видовете икономически растеж, който следва да се разглежда в два аспекта:

- в по-общ, широк смисъл, на макроравнище;
- в по-тесен смисъл – на микроравнище.

На макроравнище растежът се изследва като една от фазите на икономическия цикъл. Това е видно от икономическите теории на учени със световна известност като П. Дракър, У. Ростоу, Дж. Гълбрайт, М. Портър, Р. Солоу, М. Фридман, Д. Робинсон и др. Обект на изследване е икономиката на държавата като цяло. Модификациите на теориите за растежа, свързани до голяма степен с наличната ресурсна база, могат да се обобщят в две основни групи: кейнсиански и неокласически модел на икономически растеж. При достатъчен ресурсен потенциал икономическият растеж се изразява в продължителното увеличаване на създаваната в националната икономика съвкупна продукция (брутен вътрешен продукт), като се акцентира върху две важни характеристики: дългосрочност и задължително нарастване. Най-често икономическият растеж се третира като устойчиво увеличение на произвежданите стоки и услуги от дадено общество, по-конкретно нарастване на реалния брутен вътрешен продукт. С изчерпването на ресурсите вниманието се измества към тяхното по-икономично използване.

В по-ранните научни изследвания растежът се третира като процес на повишаване на икономическото равнище, което формира общата представа за икономическото развитие. По-късно се налага мнението, че икономическото развитие е по-широко понятие от икономическия растеж, тъй като освен икономически включва и социални показатели.

По-опростено схващане е свързването на растежа предимно с количествени изменения, а икономическото развитие – освен с тях и с качествени промени. Като сложен процес с много измерения, фирменият растеж надхвърля рамките на количествените изменения на ресурсите, постигнатите резултати и на възможностите за преобразуване на ресурсите в резултати. Освен от тях той е обусловен от редица качествени фактори, поддаващи се по принцип по-трудно на измерване и оценка. Често това са субективни фактори, свързани с предприемаческата и управленската дейност.

Известно е, че растежът смекчава противоречието между ограничените ресурси и неограничените потребности на обществото и е единственото средство за повишаване благосъстоянието и социалното развитие на хората. Общият икономически растеж зависи от растежа на отделните стопански единици.

Съществува органическа връзка между двете йерархически разновидности на растежа. От една страна, количествените и качествени изменения в отделните предприятия, натрупвайки се в сложна съвкупност, формират общата икономическа динамика. От друга страна, количествената и качествена характеристика на националната икономика определя общите условия и предпоставки за осъществявания в бизнесорганизациите икономически растеж. При конкретна, еднаква за всички предприятия макроикономическа среда, осъществяваният растеж на микроравнище е строго индивидуален и различен във всяко предприятие. Обект на настоящото изследване е посоченият растеж, по-конкретно неговото проявление в предприятията от индустриалния бизнес с

техните структурни подразделения и дружествени обединения. Подобно на общо икономическия, той преминава през следните етапи²:

I етап: растеж, основан на ресурсите (факторно обусловен растеж);

II етап: растеж, основан на ефективността;

III етап: растеж, основан на иновациите.

Растежът в съвременните европейски високоразвити компании се основава на новото знание и иновационните технологии като източник на висока добавена стойност. Паралелно с изграждането на цифрово общество, чрез използване на информационни и комуникационни технологии, се формира съвременния иновационен (иновативен) растеж. Изоставащите и догонващи позиции на българските предприятия според оценката на ESI (обобщен иновационен индекс), спрямо водещите предприятия и тези на средно ниво, изисква до 2020 г.³ поетапно приоритетно достигане на:

- интелигентен растеж – на база знание и иновации да се постигне балансиран растеж;
- устойчив растеж – увеличаване на конкурентоспособното и екологично производство при по-ефективно използване на ресурсите;
- приобщаващ растеж – производство, което на макроравнище осигурява по-високо степен на заетост и социално и териториално сближаване.

На микроравнище икономическият растеж, както и ефективността, са във функционална зависимост от качеството на мениджмънта на стопанските единици. Съвременното стопанското управление (ефективният мениджмънт) се насочва към туширане на заплахите и/или оползотворяване на предлаганите възможности от рисковата външна среда, с цел удължаване продължителността на растежа за сметка на

² Годишен отчетен доклад на Фондация “Приложни изследвания и комуникации” <http://www.arcfund.net/fileSrc.php?id=20463>.

³ Национална програма “България 2020”, предложена от Икономическия и социален съвет.

съкращаване времетраенето на спада при тяхното обективно обусловено редуване.

Обобщено икономическият растеж “зависи и се свежда до взаимодействието между резултатите от производствения процес, потенциала на производствените ресурси с ефективността на тяхното използване. От взаимодействието между тях се определя типът или видът на растежа и ефективността или цената на този растеж”⁴. От гледна точка на възможността за неговото метрифициране и комплексна оценка за определен период, целесъобразна е следната класификация на растежа и спада⁵ (вж. таблица 1).

Таблица 1

Възможности за групиране на икономическия растеж/спад

Видове растеж	Видове спад
<p><i>I. Екстензивен растеж</i></p> <p>1. Изцяло екстензивен растеж вследствие на:</p> <p>а) неизменно равнище на интензивния фактор;</p> <p>б) спад на интензивния фактор.</p> <p>2. Смесен, с преобладаващ екстензивен растеж.</p>	<p><i>I. Екстензивен спад</i></p> <p>1. Изцяло екстензивен спад вследствие на:</p> <p>а) неизменно равнище на интензивния фактор;</p> <p>б) нарастване на интензивния фактор.</p> <p>2. Смесен, с преобладаващ екстензивен спад.</p>
<p><i>II. Интензивен растеж</i></p> <p>1. Изцяло интензивен растеж вследствие на:</p> <p>а) неизменно равнище на екстензивния фактор;</p> <p>б) спад на екстензивния фактор.</p> <p>2. Смесен, с преобладаващ интензивен растеж.</p>	<p><i>II. Интензивен спад</i></p> <p>1. Изцяло интензивен спад вследствие на:</p> <p>а) неизменно равнище на екстензивния фактор.</p> <p>б) нарастване на интензивния фактор</p> <p>2. Смесен, с преобладаващ интензивен спад.</p>

Екстензивният растеж се постига чрез нарастване на производствените фактори – капитал и човешки ресурси. Затова се дефинира като количествен или ресурсопоглъщащ. Когато темповете на

⁴ Ненов, Т., Атанасов, Б. Ефективност и растеж на индустриалните фирми в съвременните условия. Варна, 2000, с. 39.

⁵ Пак там, с. 13-14.

изменение на резултатите на производството съвпадат с тези на производствените фактори, равнището на икономическата ефективност не се променя. Интензивният растеж е резултат от подобреното използване на производствените фактори чрез качествено им усъвършенстване - прилагане на прогресивни производствени технологии, усъвършенстване организацията на труда и управлението, повишаване квалификацията на персонала и реструктуриране на производството; затова се определя като качествен растеж. При по-високи темпове на нарастване на крайните производствени резултати в сравнение с това на ресурсите равнището на икономическата ефективност се подобрява. Преходът от екстензивен към интензивен тип на развитие е обективно необходим поради ограничеността на ресурсите и невъзможността на предприятията да функционират продължително при намаляваща икономическа ефективност. Независимо дали е екстензивен или интензивен, спадът влошава икономическото и финансово състояние на предприятието, като застрашава неговата жизнеспособност. Затова предвиждането, неутрализирането и съкращаването на времетраенето му следва да е неотменна и постоянна задача на мениджмънта.

Задълбоченото изследване и обективната оценка на влиянието на факторите върху растежа са възможни само при доброто им познаване на база разгърнатата класификация. Систематизирането на множеството фактори за растеж, освен че внася яснота по отношение същността им, спомага за тяхното ранжиране и последващо отсяване с оглед на приетите приоритети. Групирането на факторите се прави по различни признаци - както в теорията за растежа⁶, така и в теорията на бизнесанализа⁷. От гледна точка на обекта на настоящото изследване интерес представлява обособяването им в следните няколко групи, които не изчерпват напълно възможните класификации. Според *ролята* им за общото развитие на предприятието се делят на фактори за растеж и за спад, които от своя

⁶ Ненов, Т., Атанасов, Б. Цит.съч., с. 24-27.

⁷ Вж. Михайлов, М., Митов, К., Колева, Р., Дончева, Л. Анализ на търговския бизнес. Велико Търново, 2010, с. 53.

страна биват стимулиращи, благоприятстващи или ограничаващи, забавящи растежа, респективно спада. В зависимост от *съотношението* на темповете на изменение на отделните фактори, участващи в определена конфигурация, те биват фактори, пораждащи ефективен или неефективен растеж. При оценката на растежа определено място има и групирането на факторите на *количествени*, изразяващи величината на различните видове авансирани ресурси, и *качествени* – характеризиращи степента на тяхното използване. Особено място в микроанализа на икономическия растеж имат *структурните фактори*, които има строго специфичен характер. Изразявайки различни пропорции на количествените фактори, те имат силно въздействие върху показателите за оценка на растежа, поради това че влияят чрез различното равнище на качествените фактори.

Очертаването на общите контури на факторната система и съставянето на технологичния модел е началният етап на анализа. Практическата реализация на математическите модели, описващи основните значими фактори, се основава на емпирични данни за разкриване източниците на динамиката на производствените резултати и последващата им оценка. Оценката за типа и темпа на икономическия растеж винаги е съобразена с конкретните особености и текущите параметри на процеса. Те предопределят вида и съответната характеристика на растежа, които зависят от съпоставката с принципите и критериите за устойчивост на растежа в дългосрочен аспект.

2. Възможности за оценка на капиталовите и човешки ресурси

На микроравнище всяка промяна във финансовото състояние на предприятието следва да се базира на точна оценка на действителното му състояние като проекция на миналото му развитие. Практиката да се анализират дейността, ресурсите, разходите и възможностите на стопанските субекти не е непозната, но едва в условията на пазарна икономика тя придоби нов смисъл. Изследването на потенциала на

стопанските единици, и по-конкретно имуществения потенциал е наложително в съвременните икономически условия, от една страна, поради ограничеността на повечето материални ресурси, а от друга страна – поради необходимостта от прилагане на екологосъобразни производствени технологии и съхраняване на националните природни ресурси и естествената среда. Диагностиката на този потенциал е предпоставка за извършване на редица проучвания като: икономическа оценка на стойността на предприятието; определяне на фирмения рейтинг, на конкурентоспособността, типа на икономическия растеж и др.

Обект на изследването е оценка на връзката между икономическия растеж, ефективността и ресурсния потенциал. За илюстрация на технологията на анализа се използва информация за шест публични индустриални дружества за периода 2007-2010 г. Аналитичната обработка на данните се извършва с помощта на приложна програма MS Excel. Целта е да се установи наличието и вида на икономическия растеж (респ. спад) въз основа на използването на материално-веществените ресурси на предприятието.

При оценката на капиталовите ресурси е необходимо предварително да се очертаят следните методически особености:

първо, база за оценка на ефективността и растежа е ресурсният потенциал, и по-конкретно имуществения ресурсен потенциал;

второ, за характеризиране на имуществения потенциал се използват текущите и нетекущи активи на предприятието:

- нетекущото (дълготрайно) имущество се измерва чрез общия размер на дълготрайните материални активи (ДМА), в т.ч. чрез техния основен компонент - производствените активи (ПА). В случая от втория показател се изключват земите, сградите, съоръженията, стопанския инвентар и оборудването на предприятието като пасивна част на дългосрочно използваното имущество;

- текущото (краткотрайно) имущество е посочено в две разновидности – като ресурси и като разходи. Ресурсният потенциал е

представен чрез стойността на инвестираните в производството материали (М), а разходния – чрез вложените средства за материали като основен разход по икономически елементи за обичайната дейност на предприятието (МР);

трето, за измерители на бизнесрезултатите се използват: нетен размер на приходите от продажби (НРПП); брутна добавена стойност (БДС); покриващ принос (Пс) и текущ финансов резултат (ФР).

Динамиката на показателите е представена чрез индекси на постоянна база, като се има предвид първата година от изследвания период – 2007 г. Тя е избрана поради факта, че предшества икономическата и финансова криза в страната. В Приложение Таблица 1 са посочени определените с MS Excel индекси за динамиката на избраните показатели.

Изчислени са всички показатели за анализ на ефективността от използване на капиталовите ресурси за четиригодишния период. Поради ограничения обем на разработката обаче е изследвана динамиката само на тези, при определянето на които участват брутната добавена стойност и текущият финансов резултат. Причините за избора им са:

- добавената стойност, освен като важен оценъчен показател за обема на производството при пазарни условия, е в съответствие с установяването на брутният вътрешен продукт (измерител на икономическия растеж на макроравнище). Освен това възможността за преориентиране към производство и износ на капиталоемки стоки с висока добавена стойност (инвестиционни стоки) зависи от наличния потенциал на предприятията и степента на използването му;

- текущият финансов резултат определя възможностите на предприятието за разширено възпроизводство и устойчив икономически растеж.

Установяват се показатели за степента на ефективно използване на имуществения потенциал на основата на различни показатели за

ресурсите, разходите и бизнесрезультатите. Общият технологичен вид на модела за анализ е следният:

$$Ef = \frac{\text{бизнесрезультати}}{\text{имуществени ресурси}} = \frac{НРПП, БДС, Пс, Пч}{ДМА, ПА, М, МР}. \quad (1)$$

Факторният анализ на причините за динамиката на показателите за ефективност на ресурсния потенциал е илюстрирана чрез показателя „брутна добавена стойност на един лев материали” за „Софарма” АД – София, за периода 2009-2010 г.⁸

$$Ef = \frac{БДС}{М}. \quad (2)$$

$$\Delta Ef = 7.61 - 7.86 = -0.25$$

$$1) \Delta Ef(M) = Ef^I - Ef_0 = \frac{БДС_0}{M_1} - 7.86 = \frac{141475}{20705} - 7.86 = 6.83 - 7.86 = -1.03$$

$$2) \Delta Ef(БДС) = Ef_1 - Ef^I = 7.61 - 6.83 = +0.78$$

$$\text{Комплексно влияние } \Delta Ef = \Delta Ef(M) + \Delta Ef(БДС) = -1.03 + 0.78 = -0.25.$$

Видно е, че ресурсният фактор оказва неблагоприятно влияние, докато факторът за бизнесрезултата въздейства положително върху общата неблагоприятна динамика на ефективността. Това се дължи на високия ръст на индекса на динамика на материалите ($20705/17995=1,15$) в сравнение с този на брутната добавена стойност ($157532/141475=1,11$). Аналогични разчети и изводи се правят и при другите показатели за анализ на ефективността за четиригодишния период.

При оценката на ефективното използване на човешките ресурси трябва да се отчитат следните методически особености:

първо, база за оценка на ефективността и растежа са човешките ресурси, въпреки че като такава може да се използва и свързания с тях

⁸ Аналогичен разчет се прилага при всички показатели за производителност за оставащите периоди. Използва се техниката „елиминиране“. За подробности вж. Михайлов, М., Митов, К., Колева, Р., Дончева, Л. Цит. съч., с. 85 и следв.

разход (трудовете разходи). Причина за това е съществуващата у нас диспропорция между количеството и качеството на вложения труд и размера на трудовото възнаграждение;

второ, за измерители на трудовия потенциал се използват:

- средносписъчния брой на заетите лица (*ССБз*), в т.ч. на работниците (*ССБр* - квалифицирани работници; оператори на машини и съоръжения и работници по монтаж на изделия; работници, неизискващи специална квалификация);

- работното време, в т.ч. общо отработените човекодни ($\Sigma Чд$) и общо отработените човекочасове ($\Sigma Чч$);

трето, за измерители на бизнесрезултатите се използват посочените по-горе.

Динамиката на показателите е представена чрез индекси на постоянна база, като се има предвид първата година от изследвания период. Подобно на анализа на капиталовите ресурси се изследва динамиката само на два от показателите за оценка ефективността от използване на човешкия потенциал. Причините за избора им са вече споменати.

Установяват се показатели за производителност на труда на основата на предложените показатели за трудоразхода и бизнесрезултатите. Общият технологичен вид на модела за анализ е следният:

$$ПТ = \frac{\text{бизнесрезултати}}{\text{разходи на труд}} = \frac{НРПП, БДС, Пс, Пч}{ССБз, ССБр, \Sigma Чд, \Sigma Чч} \quad (3)$$

В Приложение Таблица 2 е представена входящата информация от статистическия отчет за наетите лица, счетоводния баланс и отчета за приходите и разходите, както и съответстващата им аналитична информация.

Факторният анализ на причините за динамиката на показателите за производителност се илюстрира чрез показателя брутна добавена стойност на един зает за „Монбат” АД - Монтана за периода 2009-2010 г.:

$$ПТ = \frac{БДС}{ССБз}. \quad (4)$$

$$\Delta ПТ = 201 - 121 = +80 \text{ хил. лв}$$

$$1) \Delta ПТ(ССБз) = ПТ^I - ПТ_0 = \frac{БДС_0}{ССБз_1} - 121 = \frac{52111}{417} - 121 = \\ = 125 - 121 = +4 \text{ хил. лв.}$$

$$2) \Delta ПТ(БДС) = ПТ_1 - ПТ^I = 201 - 125 = +76 \text{ хил. лв.}$$

$$\text{Комплексно влияние } \Delta ПТ = \Delta ПТ(ССБз) + \Delta ПТ(БДС) = \\ = +4 + 76 = +80 \text{ хил. лв.}$$

От разчета става ясно, че двата фактора оказват благоприятно влияние, но е многократно по-голямо при въздействието на втория фактор. Това се дължи на изпреварващия ръст на индекса на динамика на брутната добавена стойност (2,278) в сравнение с този на средно списъчния брой заети (0,68). Подобни изводи се правят и при другите показатели за анализ на производителността на труда за четиригодишния период.

3. Показатели за характеризирание на икономическия растеж

Икономическият растеж и неговите форми на микро- и макроравнище могат да се характеризират чрез разнообразни критерии и показатели. Обикновено се счита, че той трябва да се измерва в количествен и в качествен аспект.⁹ За неговото пълно изразяване са достатъчни предложените в икономическата литература две групи показатели, които изразяват:¹⁰

1. Динамиката на растежа или спада на фирмената дейност, които от своя страна се подразделят на показатели за динамиката на резултатите (продажби, добавена стойност, печалба и др.) и на капитала – изменение на счетоводната и пазарната стойност на фирмата.

⁹ Вж. Колев, Н., Николов, А. Икономически растеж на промишленото предприятие. София, 1988, с. 41.

¹⁰ Вж. по-подробно: Ненов, Т., Атанасов, Б. Цит. съч, с. 42.

2. Вида и характера на растежа в зависимост от факторите, които са го обусловили или от приноса към стойността.

Икономическото развитие на индустриалните предприятия може да се изрази чрез:

1. Нетния размер на приходите от продажби. Основен негов недостатък е силната му зависимост от инфлационното влияние.

2. Добавената стойност. Позволява много точно да се оценят резултатите от дейността на стопанските субекти, тъй като изразява новосъздадената стойност, независеща от величината на материалните разходи.

3. Маржиналният доход или приноса. Характеризира дългосрочната конкурентоспособност на бизнесорганизациите. Затова все повече трябва да се използва при вземането на управленски решения, особено при внедряване на концепцията на съвременния контролинг.

4. Нетния доход или чистата печалба. Изразява чистия резултат от стопанската дейност, който увеличава богатството и води до нарастване на капитала на предприятието.

Паричните постъпления заемат важно място и имат решаващо значение за гарантиране просперитета на предприятията. Прогнозирането на приходите позволява да се предвиди бъдещето на бизнесорганизациите. А това, от своя страна, е твърде съществена информация както за собствениците на капитала на предприятието, така и за данъчните и другите контролни органи.

Приходите характеризират възвращаемостта на изразходения труд и капитал в стопанския субект. Възприемат се като “брутен поток от икономически изгоди през периода, създаден в хода на обичайната дейност на предприятието, когато този поток води до увеличаване на собствения капитал отделно от увеличенията, свързани с вноските на собствениците” (съгл. СС 18 – Приходи)¹¹.

¹¹ **Радонов**, Д. и др. Национални стандарти за финансови отчети за малки и средни предприятия. София, 2008, с. 381.

По своята икономическа същност **приходите** се състоят от няколко основни **компонента**: продажби на стоки и услуги и финансираня; доходи, свързани с използване ресурсите на предприятието от трети лица (лихви, дивиденди, лицензионни възнаграждения и наеми); постъпления, получени в резултат на текущото управление на бизнесорганизациите. Следователно те могат да се разгледат като обобщен израз на ефекта от извършваните бизнесдейности, използват се за покриване на разходи, за изплащане на задължения и за формиране на печалба.

Нетните приходи от продажби на продукцията, стоки и услуги на потребителите заемат най-голям относителен дял в общите приходи от обичайна дейност и са определящи за предприятието. От тяхното изменение до голяма степен зависи финансовата мощ на стопанския субект, неговата платежоспособност, ликвидността на капитала и т.н. Следователно всяко увеличение на тези приходи по същество представлява по-добро използване на движещите фактори на бизнеса, по-ефективно функциониране на инвестирания капитал. Управленският екип, който е в състояние да осигури нарастване на приходите от продажби може да се счита като високоефективен.

В условията на динамично променяща се бизнессреда става все по-актуално използването на бизнесрезултатите – добавена стойност, принос и финансови резултати, за характеризиране на икономическото развитие на бизнесорганизациите. **Брутната добавена стойност** изразява величината на действително създаденото богатство от икономическите субекти. Тя е мярка за приноса на отделен производител, икономическа дейност, институционален сектор в БВП. Като част от нетния обем на паричните постъпления заема ключово място в системата от показатели за бизнесрезултатите.

БДС представлява разлика между стойността на произведените през даден период продукти и услуги и стойността на изразходваните за тяхното производство материали и услуги (междинно потребление), или както го

нарича известният френски икономист Жак Ришар “пай”¹². То се формира от разходите за материали, разходите за външни услуги (коригирани с разходите за социални застраховки) и част от другите разходи (разходите за командировки (без плащанията за дневни), за обучение и квалификация на персонала, за представителни цели). За разлика от нетната, брутната добавена стойност включва потреблението на основен капитал през периода.

Комплексният анализ на брутната добавена стойност е важно направление на изследователската и оценъчна дейност. Чрез него се разкриват причините за изменението ѝ, оценяват се реалността и обосноваването на предвидените в бизнесплана мероприятия за нейното нарастване и степента на изпълнението им, положително или отрицателно въздействащите фактори.

Осъществяването на основната бизнес функция на предприятието – да генерира доходи, ориентира фирменият мениджмънт към системно, задълбочено и целенасочено изследване на крайните финансови резултати. Анализът на печалбата от обичайна дейност, която формира повече от 90% от печалбата на предприятието е един от важните елементи на финансовата диагностика на стопанските субекти и основа за прогнозиране на бъдещото им развитие. Резултатите от този анализ са в състояние да дадат отговор на редица съществени за мениджмънта въпроси, свързани с разработване на конкретни оперативни или стратегически управленски решения или с информационно осигуряване на външни потребители на аналитичния продукт.

Печалбата е определящ показател за изразяване на резултата от извършваните бизнесдейности. В него в синтезиран вид се отразява организацията и управлението, поставената икономическа цел, възприетата тактика и стратегия на фирмено поведение. Същевременно

¹² Ришар, Ж. Аудит и анализ хозяйственной деятельности. Перев. с франц. Москва, 1997, с. 236.

печалбата е източник на натрупване, с цел разширяване на пазарните позиции и извършване на пазарна експанзия. Нейното изменение е свързано с подобряване организацията на производството, с неговото технологично и техническо усъвършенстване, с промени в начина на управление и създаване на конкурентоспособност при реализацията на продуктите.

При изследване на счетоводната печалба е необходимо да се проучат промените, които са настъпили в състава и структурата и. По-нататък следва да се определи въздействието на факторите, обуславящи нейната динамика. Те са свързани с начина на ръководство, управление и организация на индустриалното предприятие. Силно е влиянието на пазарните тенденции, на степента на използване на инвестираните в бизнеса средства. Независимо от това многообразие, факторите, въздействащи върху печалбата, пречупват своето действие чрез измененията в обема и структурата на продажбите или разходите, в равнището на разходите и на средните продажни цени. От гледна точка на възможностите за метрифициране на факторните ефекти, посочените фактори се класифицират в **три** основни групи: обемни; структурни и индивидуални показатели за възвръщаемост¹³.

Обемните факторни показатели могат да се представят чрез натурални или парични измерители и изразяват обема на продажбите в натура или стойност или величината на извършените разходи. Натуралният обем на продажбите характеризира влиянието на настъпилите изменения в количеството на продадените продукти – общо, по групи и видове.

Възможно е обемните фактори да бъдат показани по продажни цени. Това позволява да се изследва въздействието на нетния обем на паричните приходи от продажбите в непосредствена връзка с рентабилността на оборота. Ако те се представят като сума на

¹³ Вж. по-подробно: Михайлов, М., Митов, К., Колева, Р., Дончева, Л. Цит съч, с. 261 - 265.

вложените ресурси за развитие на бизнесдейностите, тогава печалбата е функция от величината на разходите и тяхната възвръщаемост.

Структурните факторни показатели характеризират влиянието на измененията в пропорциите и съотношенията, представляващи обемните показатели като съвкупности от разходи, нетни парични приходи или продажби в натура. Те имат разнопосочно въздействие върху изменението на печалбата. То ще бъде позитивно, когато нараства относителният дял на онези видове продукти и услуги, при които степента на възвръщаемост на разходите, на приходите от продажби или печалбата на единица продукт е по-висока от средната за предприятието като цяло.

Индивидуалните показатели за възвръщаемост се проявяват като фактори с комплексно влияние върху печалбата. То може да бъде изследвано самостоятелно или да бъде детайлизирано на обуславящите го фактори.

Финансовите резултати от предприемаческата дейност се определят и анализират, за да се открият тенденциите, обуславящи тяхното изменение. Създаденият в резултат на това информационен масив се използва за вземане на управленски решения относно снабдяването, производството и пласмента на продукцията. Съществуват няколко подхода за установяването на текущите бизнесрезултати, които се базират на данните за:

- размера на приходите от продажби на продукцията и услуги;
- общата сума на разходите за производство и пласмент на продукцията;
- величината на променливите разходи.

Първите два подхода са традиционни инструменти на ретроспективния анализ, а последният – на перспективния, който е особено актуален в условията на пазарна икономика. Неговата същност се изразява в сравняването на приходите от продажби на продукцията, стоки и

услуги с размера на променливите разходи. Получава се реална представа за покриване на постоянните разходи и формиране на чиста печалба.

Значението на **маржиналния анализ** не се изразява само в определянето на **маржиналния доход** както общо за стопанския субект, така и по отделни продукти. Той позволява „да се извърши паралелна оценка на проекти при различни начини на инвестиране, различни мощности и различни технологични решения.“¹⁴

В икономическата литература се предлага определянето на приноса да се обвърже с анализа на оперативния ливъридж, който се използва като надеждно средство за измерване и оценяване на бизнесриска.¹⁵ Счита се, че оперативният ливъридж следва да се изчисли като „отношение между покриваемия принос и брутната печалба от дейността (оперативната печалба).“¹⁶

Концепцията за маржиналния доход (разглеждан като покриваем принос¹⁷, пределна печалба¹⁸, контрибуция¹⁹) съответства напълно на метода за управление и отчитане на разходите, известен като директ-костинг. Съобразно този метод, в себестойността на продукцията следва да се включат само променливите разходи. Постоянните разходи са своеобразен „товар“, който се поема от стопанския субект, независимо от размера на продажбите. Затова тези разходи не следва да се включват в издръжката на основната дейност, а да са за сметка на финансовия резултат. По този начин бизнесорганизацията, която прилага метода директ-костинг, ще реализира стратегията за максимизиране на приноса, използван за покриване на постоянните разходи и формиране на чиста печалба. Ще се повиши и равнището на рентабилността както средно за основната дейност, така и по видове продукти, тъй като „колкото по-голяма е разликата между продажните цени и променливите разходи на

¹⁴ Матеев, М. Основи на инвестиционния мениджмънт. В. Търново, 1998, с. 140.

¹⁵ Ван Хорн, Дж. Основы управления финансами. Москва, 2001, с. 382 – 385.

¹⁶ Ненов, Т. Управление на риска. Свищов, Библиотека „Стопански свят“, 2000, 43, с. 130.

¹⁷ Вж. Михайлов, М., Митов, К., Колева, Р., Дончева, Л. Цит. съч., с. 257.

¹⁸ Вж. Трифонов, Тр. и Трифонова, С. Финансов анализ. София, 2001, с. 128.

¹⁹ Габровски, Г. и Илиев, Б. Корпоративен риск мениджмънт. Свищов, 2000, с. 259.

единица продукция, толкова по-големи са размерът на пределния доход и равнището на рентабилността”.²⁰

Определянето на приноса изисква да се познава същността на променливите и постоянни разходи.

Постоянните разходи се разделят на преки постоянни разходи, които са свързани с производството на конкретен продукт и на общи постоянни разходи. Първият вид разходи са известни като отменими, тъй като техният размер може да бъде коригиран при промяна в обема на дейността. Това са разходите по опаковката, транспорта и др. разходи, свързани с реализацията на продукцията.

Едновременно с това съществуват и постоянни разходи, които не могат да бъдат отменени с управленско решение например за намаляване или спиране на производството. Това са общи постоянни разходи, известни още като „косвени (разходи за амортизации на сгради, разходи за научни изследвания, наеми и т.н.), които следва да се разпределят по видове продукти пропорционално на техния дял в общия размер на паричните постъпления от продажби на продукцията, стоки и услуги.”²¹

Изследването на маржиналния доход е насочено към установяване на резултата от извършените продажби след покриването на променливите разходи. Този анализ подпомага решаването на основните въпроси на асортиментната и ценова политика на предприятията: какви материални блага да се създават и по какви цени да се продават.

В практиката на стопанските субекти е необходимо да се държи сметка за икономическите изгоди, т.е. възможно е да се загуби част от печалбата от основна дейност, но да се постигне по-голяма полза от намаляването на разходите. Първоначално вниманието трябва да се концентрира върху променливите разходи, а след това – върху постоянните. Това е логиката на успешната управленска политика, чрез която ще се постигне

²⁰ Багиев, Г., Асаул, А. Организация предпринимателской деятельности. Санкт-Петербург, 2001, с. 123.

²¹ Тафинцева, В. Маржинальный доход как инструмент оценки финансовых результатов. // *Финансовы менеджмент*, 2001, №3, с. 10.

максимизиране не само на маржиналния доход, но и на чистата печалба; ще се осигури проспериращо и конкурентоспособно развитие на индустриалните предприятия.

Предложените показатели позволяват задълбочено да се изследва икономическото развитие на бизнесорганизациите, да се открият тенденциите и причините, които ги обуславят. Чрез тях не само може да се определи неговия вид, но и да се установи влиянието на екстензивните и интензивни фактори върху неговото изменение.

ИЗВОДИ

1. Остротата на проблема за повишаване ефективността на бизнесдейностите се засилва от рязко нарасналите изисквания към качеството на създаваната продукция, от дефицита на някои ресурси и необходимостта от тяхното рационално и екологосъобразно използване.

2. Българските предприятия като цяло се намират в много неизгодни позиции спрямо водещите европейски предприятия и тези на средно ниво по отношение на внедрените иновационни технологии и практическото приложение на новите знания като източник за нарастване на добавената стойност. Това налага необходимостта от технологичен трансфер и от адаптирането на нови технологии от по-развитите държави.

3. Необходимостта от изследване на ефективността от използването на ресурсния потенциал произтича от определящото ѝ значение за характеризиране типа на икономическия растеж или спад, особено в условията на кризисно развитие на икономиката.

4. Предложените показатели за оценка на икономическия растеж позволяват задълбочено да се изследва икономическото развитие на бизнесорганизациите, да се открият тенденциите и причините, които ги обуславят.

РАЗДЕЛ ВТОРИ

ПРАКТИКО-ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ

1. Информационни и организационни аспекти на аналитичните изследвания

В значителна степен качеството на аналитичните изследвания се определя от информационното им осигуряване и тяхната организация. Бизнесанализът трябва да се осъществява при използване на всички възможни източници на информация, което има значение за неговата задълбоченост и пълнота, за разкриване на неизползваните резерви с цел вземане на обосновани и точни управленски решения. Затова “ако информацията е малко или има съмнения в нейната точност, средата става по-неопределена, отколкото в ситуацията, когато е налице адекватна информация и има основание тя да се счита за високонадеждна.”²²

Информационната осигуреност на анализа на ефективността и икономическото развитие на стопанските единици обхваща следните последователни процедури:

1. Набиране (търсене, събиране, филтриране).
2. Преданалитична обработка (проверка, сортиране, оценяване, детайлиране, агрегиране).
3. Компютърна обработка (форматиране, преобразуване, съхраняване).
4. Аналитична обработка (факторен анализ на външната и вътрешна среда, интегриране на резултатите от анализа на двата вида среда).
5. Следаналитични дейности (интерпретация, разпространение, предаване на информацията).

Анализът на ефективността и икономическото развитие на индустриалните предприятия се натъква на отделни проблеми от информационно естество, които могат да се обобщят в следните групи:

²² Мескон, М., Альберт, М., Хедоури, Фр. Основы менеджмента. Пер. с англ. Москва, 1992, с. 118.

1. Проблеми, свързани с измерването и оценката на ресурсния потенциал (човешки и капиталови ресурси);

2. Проблеми при определянето на производствените резултати.

Използваната информация за оценка на човешкия потенциал се набира основно от Отчета за заетите лица, средствата за работна заплата и други разходи за труд²³, който се съставя за целия календарен период на базата на данните, съдържащи се в първичната документация. Основно се използват тези за средносписъчната численост на персонала, нает по трудово и служебно правоотношение (част I, раздел 1) и за отработеното време (част I, раздел 2). Средният брой на наетите лица се използва за изчисляване на средната изработка на един зает. За определянето на средната изработка на един работник е необходимо допълнително обобщаване на данните от формуляра, тъй като в зависимост от отрасловото производствено направление работниците са посочени в различни групи според степента на квалификацията им (висока/ниска) и типа изпълнявани производствени функции (оператори на машини, монтаж на изделия, технически функции и др.).²⁴

За изчисляване и оценка на средната дневна и часова производителност на труда се използват данните за отработените човекодни и човекочасове, които са в обобщен вид за целия персонал без разбивка по отделни категории. Това ограничава възможностите за по-задълбочен факторен анализ на причините за динамиката на производителността на един работник. Посочването на общо отработеното време, в т.ч. и на наетите на непълно работно време създава възможност да се разграничат два вида показатели за дневна и часова производителност – обобщени и частни. Чрез частните показатели се представя производствения резултат, изчислен за вложено работно време (в човекодни или човекочасове) от наетите на непълно работно време. Тези показатели, сравнително по-нови и по-малко познати, се налагат в

²³ Тримесечен и годишен статистически формуляр по труда.

²⁴ Съгласно Национална класификация на професиите и длъжностите от 01.01.2006 г.

практиката, тъй като намаленият обем на дейността, особено в период на икономическа криза, принуждава работодателите да намаляват законоустановеното работно време (непълно работно време)²⁵ под формата на непълни работни ден, седмица, месец или работа през ден с нормална или намалена продължителност. Задължително условие за изчисляването им обаче е предварителното диференциране на стопанските резултати в зависимост от това дали са постигнати в рамките на пълно или непълно работно време. Последното е свързано със значителни трудности от методическо и технологично естество.

Преминаването към непълно работно време изисква да се преизчисли средносписъчният брой на наетите лица към численост при пълна заетост. За целта се използва коригиращ коефициент, чрез който се изчисляват еквивалентите на пълна заетост (Кепз).

$$Кепз = \frac{ПНВР}{ППРВ}, \quad (1)$$

където:

ПНВР е нормалната продължителност на работното време в часове на едно лице, работещо на непълно работно време;

ППРВ – нормалната продължителност на работното време в часове на едно лице, работещо на пълно работно време.

Например, ако в предприятие “Х” на 5 юли²⁶ са назначени 8 души на работа по 4 часа на ден, при нормална продължителност 8 часа, преизчисления брой на лицата е равен на (8 лица x 0,5 x 27 дни) : 31 дни ≈ 3 лица.

Втората група информационни проблеми са свързани с използването на данни за размера на използваните в основната производствена дейност дълготрайни материални активи. Информацията по години за целия изследван период се извлича от актива на счетоводния баланс, група “ДМА” на раздел “Нетекущи (дълготрайни) активи”. Наименованието на групата в някои от балансите е “Имоти, машини,

²⁵ Регламентирано нормативно в чл. 138 от Кодекса на труда.

²⁶ Те са били част от списъчния състав на персонала през 27 дни (31-4), а Кепз е 0,5 (4:8)

съоръжения, оборудване”. Балансовата стойност на активите е сумата, с която всеки един актив се признава във финансовия отчет, след като се приспадат всички натрупани за него амортизации и се коригира със загубите от обезценката им и с извършените преоценки. В детайлизиран вид формирането на балансовата стойност се посочва в Приложение № 5 “Справка за нетекущите (дълготрайни) активи към СС 1 “Представяне на финансови отчети” по видове активи: земи (терени); сгради и конструкции; машини и оборудване; съоръжения; транспортни средства; стопански инвентар; разходи за придобиване и ликвидация на ДМА и други.

Цялата недвижима собственост на стопанската единица, формираща нейните ДМА, в зависимост от степента на активно участие в производствения процес за преработката на суровините и материалите до превръщането им в полуфабрикати или готова продукция или само за създаването на условия за оптималното протичане на производствения процес, се класифицира на активни и пасивни активи. Показателите за оценка на използването на ДМА, освен от тяхната обща сума, е целесъобразно да се диференцират и по посочените две групи активи. С оглед задълбочаване на аналитичното проучване може да се изчисляват и различни видове структура на ДМА. Техничко-икономическата структура (съотношение между активните и пасивните ДМА) дава представа за типа на стопанската единица и ориентира към вида индустрия - преработваща или добивна. Технологичната структура представя относителния дял на всеки от посочените видове дълготрайни активи, определя се в статика (по години) и оценява в динамика (изменението ѝ през целия период). Като измерител на осъвременяването на ДМА е целесъобразно да се изследва и възпроизводствената структура като съотношение между стойността на нововъведените към съществуващите ДМА по стойност на придобиване в ново състояние.

Ресурсният потенциал на предприятието се формира не само от човешките ресурси и нетекущите активи, но и от материалните ресурси,

които са позиционирани на входа на производствената система под формата на суровини и материали. Информацията за стойността им се извлича от текущите активи в счетоводния баланс, група “Материални запаси”. Основание за отнасянето към ресурсния потенциал само на статия “Материали” е, че те са предшестваща фаза от общия кръгооборот на оборотния капитал по отношение другите видове текущи активи като готовата продукция в складовете и незавършеното производство. Икономическа изгода се черпи от тях еднократно или в рамките на 1 година.

Използваните оригинални финансови отчети на изследваните индустриални предприятия свидетелстват за наличие на несъответствие му структурата на счетоводните им баланси и тази в Приложение № 1 на СС 1 “Отчет за приходите и разходите”. Има се предвид разминаването в наименованието и в съдържанието на раздели А и Б от актива на баланса.

Показателите за оценка на растежа и ефективността са изчислени на ресурсна, а не на разходна основа. Затова информацията за стойностния размер на вложените разходи за суровини и материали се използва само за изчисляване размера на добавената стойност. Тя се набира от Приложение 2 към СС 1 “Отчет за приходите и разходите” като елемент на разходите за обичайна дейност. От приходната част на отчета се използва информация за нетните приходи от продажби на продукция като един от показателите за измерване на постигнатите резултати на изхода на производствената система.

Реалното измерване на бизнесрезултатите чрез покриващия принос зависи в голяма степен от диференцирането на общопроизводствените разходи на постоянни и променливи. Съгласно СС 2 Отчитане на стоково материалните запаси променливите разходи (ремонтни, транспортни разходи за производството) се разпределят на база фактически (реален) капацитет, а постоянните (наеми, цехови разходи за амортизация, застраховки, осветление, отопление и т.н.) – на база нормален или фактически капацитет в зависимост от това кой има по-голям размер при

сравняването им. Въпреки изискването възприетата база за разпределение на постоянните общопроизводствени разходи да се оповестява в годишния финансов отчет, това не винаги се спазва в предприятията.

По принцип организацията на бизнесанализа е своеобразно обвързване на субектите и обектите на анализа и инструментариума за осъществяване на аналитичните процедури. В практиката на българските предприятия все още липсва самостоятелно структурно звено за аналитични изследвания, което затруднява проучванията в различните направления, включително и при оценката на икономическия растеж и ефективността. Обикновено тези проучвания се извършват от главните счетоводители, финансовите директори, одитори – предимно въз основа на информацията от Годишните финансови отчети.

Организацията на анализа, в т.ч. и на ефективността и растежа е непрекъснат процес, протичането на който условно може да се разграничи на три етапа:

Първи етап: *подготвителен*, включва всички предварителни процедури във връзка със съставянето на плана за аналитичната работа - подбор, проверка и предварителна обработка на входящата информация;

Втори етап: *основен*, на който се извършват практическите аналитични изследвания – разкрива се влиянието на факторите върху динамиката на анализирания показател и се установяват тенденциите в развитието;

Трети етап: *заключителен*, където се обобщават резултатите от анализа – правят се конкретни изводи за състоянието на анализирания обект и се разработват мероприятия за отстраняване на установените недостатъци и за използване на разкритите вътрешни резерви.

В първия, **подготвителния етап**, главно място заема съставянето на план за провеждането на аналитичната работа. Ясното формулиране на целта на анализа има приоритет. След това се разработва системата от аналитични показатели, които осигуряват постигането на набелязаната цел при изследване дейността на предприятието, в случая за измерване

равнището на икономическа ефективност и за оценка на типа на растежа на стопанските единици. Важно място в плана се отделя на информационния ресурс на анализа. Уточнява се вида на информацията, нейния обем, сроковете за получаването ѝ и източниците, от които се набира. Входящата информация се подлага на формална проверка. В плана се определят също формите на аналитичните таблици и методическите указания за тяхното попълване. Продължителността на аналитичните работи (като цяло и по видове) се определя предварително в календарен график, регламентиращ последователността за изпълнение на отделните етапи по срокове и изпълнители, времето за обобщаване и оценка на резултатите.

Аналитичната обработка на информацията е основен и най-важен етап от организацията по провеждане на аналитичната работа. Целта е да се измери количествено влиянието на факторите върху изследваните резултативни показатели; да се разкрият тенденциите и закономерностите в развитието на анализирания процес и явления. При аналитичната обработка на информацията могат да се посочат три главни момента:

а) подготовка на информацията за аналитична обработка - окончателно уточняване на показателите и осигуряване на съпоставимост на данните;

б) систематизация на информацията и извършване на аналитични изследвания чрез подходящи аналитични техники, както и определяне динамиката на основните показатели;

в) изучаване на резултатите от анализа - оценка на влиянието на основните и допълнителни фактори и разкриване на съществуващите резерви за подобрене, както и разработка на препоръчителни мерки за ефективното им оползотворяване.

Използването на MS EXCEL за автоматизиране на изчислителната работа предполага предварително залагане на алгоритъма за определяне размера и динамиката на системата от аналитични показатели (в

абсолютно и относително изражение). Същото важи и за изчисляване влиянието на изследваните екстензивни и интензивни фактори, което улеснява както интерпретирането на съдържащите се в таблиците данни, така и оценката на икономическия растеж.

Заключителният етап на аналитичната работа е свързан с оформяне на резултатите от аналитичните изследвания. При комплексни изследвания за по-продължителен период (например 5 години) резултатите се оформят във вид на доклади, обяснителни записки, справки, заключения и др. подобни, състоящи се от две съставни части: изводи и предложения. В изводите се характеризира изпълнението на плана по основни показатели, тяхното развитие, влиянието на определящите фактори, начините за отстраняване на недостатъците и пропуските в дейността, както и възможностите за подобряването ѝ. Предложенията трябва да се основават на резултатите от анализа и да съдържат мероприятия за повишаване на ефективността.

Резултатите от анализа се предоставят на мениджърския екип за обсъждане и вземане на бизнесрешения. Практическото им реализиране ще спомогне за ускоряване на икономическото развитие на изследваните стопански единици в условията на непрекъснато променящата и усложняваща се икономическа ситуация.

2. Анализ на ефективността от използването на ресурсния потенциал

В шестте акционерни дружества се наблюдава намаление на индексите на динамика на средносписъчния брой на заетите лица (вж. Приложение Таблица 1) - през 2008 спрямо 2007, през 2009 спрямо 2007 и през 2010 спрямо 2007 г. Най-голямо е намалението в „Монбат“ АД /0,68 пункта/.

Индексът на динамика на средносписъчния брой работници е най-висок за същото предприятие за 2008/2007 г. Във всички дружества е налице намаление на индекса за четиригодишния период.

Динамиката на общо отработените дни и общо отработените часове следва същата тенденция на намаление спрямо първата година от изследвания период. Най-чувствително това неблагоприятно състояние бележи „Монбат“ АД.

Във връзка с материалните ресурси тенденциите са следните:

- ✓ Индексът на изменение на материалите нараства с изключение на „Монбат“ АД и „Химимпорт“;
- ✓ Индексът на динамика на дълготрайните материални активи нараства през 2009/2007 г. в „Монбат“, но след този период при всички предприятия се наблюдава спад. Динамиката на производствените активи е най-висока в споменатото предприятие и в „Софарма“ АД.

Индексите на изменение на бизнерезултатите са следните:

- ✓ Най-висок ръст на нетните приходи се наблюдава в „Химимпорт“ АД през 2010/2007 г. /1,45 пункта/, а най-нисък – в „Благоевград БТ“ АД през 2009/2007 /0,71 пункта/;
- ✓ С най-голямо нарастване на брутната добавена стойност е предприятието „Монбат“ през 2010/2007 г. /2,28 пункта/, а с най-голямо намаление отново е „Благоевград БТ“ АД през 2009/2007 /0,53 пункта/;
- ✓ В „Химимпорт“ АД се наблюдава най-висок ръст на покриващия принос през 2010/2007 г. /1,45 пункта/, а най-нисък ръст регистрира отново „Благоевград БТ“ АД през 2009/2007 /0,71 пункта/;
- ✓ Индексът на динамика на текущия финансов резултат нараства във всички предприятия с изключение на „Монбат“ АД.

По предприятия индексите на динамика на бизнерезултатите показват следните **по-важни тенденции**:

- ✓ В „Монбат“ АД нетният размер на приходите от продажби, брутната добавена стойност и приносът имат еднаква тенденция на намаление през 2009 спрямо 2007 г. и нарастване през 2010/2007 г.;

- ✓ В „Софарма“ АД и „Химимпорт“ АД всички индекси на бизнесрезултатите нарастват;
- ✓ В останалите три предприятия индексите на динамика на бизнесрезултатите през 2009/2007 намаляват, като през следващия период растат.

В Приложение Таблица 2 е представена входящата информация от статистическия отчет за наетите лица, счетоводния баланс и отчета за приходите и разходите, както и съответстващата им аналитична информация. Могат да се направят следните изводи за ефективността от използването на ресурсите:

➤ *по отношение на трудовия потенциал*

В „Монбат“ АД брутна добавена стойност на един зает и на един производствен работник е най-висока през 2010 г. (съответно 201 и 263,263 хил. лв.), докато финансовият резултат на един зает има най-високи стойности през 2008 г. (40,516 хил. лв.), а на един работник - през 2009 г. (49,924 хил. лв.).

В „Софарма“ АД брутна добавена стойност на един зает и на един производствен работник отново е най-висока през 2010 г. (съответно 89 и 116,015 хил. лв.), както и финансовият резултат на един зает и на един работник имат най-високи стойности през 2010 г. (съответно 22,842 и 29,859 хил. лв.).

В „Химимпорт“ АД брутна добавена стойност на един зает и на един производствен работник е най-висока през 2010 г. (съответно 2295 и 3000,265 хил. лв.), както и финансовият резултат на един зает и на един работник имат най-високи стойности през 2010 г. (съответно 1522,6 и 1990,358 хил. лв.).

В „Благоевград БТ“ АД брутна добавена стойност на един зает и на един производствен работник е най-висока през 2007 г. (съответно 112 и 133,371 хил. лв.), както и финансовият резултат на един зает и на един работник имат най-високи стойности през 2007 г. (съответно 25,825 и 30,739 хил. лв.).

В „Слънчо” АД брутната добавена стойност на един зает и на един производствен работник е най-висока през 2009 г. (съответно 32 и 41,807 хил. лв.), както и финансовият резултат на един зает и на един работник имат най-високи стойности през 2009 г. (съответно 19,493 и 25,574 хил. лв.).

В „Каолин” АД брутната добавена стойност на един зает и на един производствен работник отново е най-висока през 2010 г. (съответно 113 и 147,503 хил. лв.), а финансовият резултат на един зает и на един работник имат най-високи стойности през 2007 г. (съответно 15,377 и 18,303 хил. лв.).

Обобщаващ извод: водещо място при сравнителния анализ на ефективността от използване на трудовия потенциал заема „Химимпорт“ АД, тъй като най-пълно усвоява човешките си ресурси. Производителността на един производствен работник, измерена чрез текущия финансов резултат през 2010 г., е повече от четиридесет пъти по-висока в сравнение с тази на „Монбат” /повече от шестдесет пъти в сравнение със „Софарма” и т.н./. Този показател е най-нисък в „Благоевград Б“ АД през 2009 г. - 2,802 хил. лв.

➤ *по отношение на имуществения потенциал*

В „Монбат” АД брутната добавена стойност на един лев материали и на един лев производствени активи е най-висока през 2010 г. (съответно 29,78 и 4,54 лв.). Финансовият резултат на един лев материали има най-високи стойности през същата година от периода, а по отношение на финансовия резултат на един лев производствени активи най-високи стойности се наблюдават през 2008 г. (1,28 лв.)

В „Софарма” АД брутната добавена стойност на един лев материали е най-висока през 2009 г. (7,86 лв.), а на един лев производствени активи - през 2010 г. (4,08 лв.). Финансовият резултат на един лев материали и на един лев производствени активи има най-високи стойности отново през същата година от периода (съответно 1,86 и 1,05 лв.)

В „Химимпорт” АД брутната добавена стойност на един лев материали е най-висока през 2010 г. (68855 лв.) и на един лев производствени активи - през 2010 г. (28,45 лв.). Финансовият резултат на един лев материали и на един лев производствени активи има най-високи стойности отново през същата година от периода (съответно 6,96 и 18,88 лв.)

В „Благоевград БТ” АД брутната добавена стойност на един лев материали и на един лев производствени активи е най-висока през 2007 г. (съответно 2,39 лв. и 1,98 лв.). Финансовият резултат на един лев материали и на един лев производствени активи има най-високи стойности отново през същата година от периода (съответно 2,49 и 0,46 лв.)

В „Слънчо” АД брутната добавена стойност на един лев материали е най-висока през 2010 г. (4,49 лв.) и на един лев производствени активи - през 2009 г. (11,60 лв.). Финансовият резултат на един лев материали и на един лев производствени активи има най-високи стойности през последната година от изследвания период (съответно 6,54 и 7,10 лв.)

В „Каолин” АД брутната добавена стойност на един лев материали е най-висока през 2007 г. (35,05 лв.), а на един лев производствени активи - през 2010 г. (3,50 лв.). Финансовият резултат на един лев материали и на един лев производствени активи има най-високи стойности през първата година от изследвания период (съответно 2,54 и 0,68 лв.)

При сравнителния анализ на ефективността от използване на материалните ресурси може да се обобщи следното: отново **водещо място** заема „Химимпорт“ АД, тъй като на един лев ресурси се реализират повече бизнесрезултати. Ефективното използване на материалите и на производствените активи в дружеството, установено на база текущ финансов резултат през последната година на периода е съответно 6,96 и 18,88 лв. /повече от два пъти по-високо в сравнение с това на „Слънчо” АД, повече от седемнадесет пъти в сравнение с това на „Софарма“ АД и т.н./.

Обобщаващият извод е, че акционерно дружество „Химимпорт” оползотворява най-пълно и най-успешно ресурсите си отколкото всички останали публични дружества, независимо от спада на индексите на динамика на тези ресурси. Решаващо значение за тези високи резултати има ръста на индексите на динамика на бизнесрезултатите, и по-специално брутната добавена стойност и текущия финансов резултат.

3. Анализ и оценка на релацията „ефективност - икономически растеж” в индустриалните предприятия

Обект на изследване в този параграф са състоянието и тенденциите в изменението на ефективността и растежа на шест индустриални предприятия от различни отрасли на промишлеността: „Монбат” АД – Монтана, „Софарма” АД – София, „Химимпорт” АД – София, „Благоевград БТ” АД – Благоевград, „Слънчо” АД – Свищов и „Каолин” АД – Сеново. В процеса на анализа се използват система от обобщаващи и частни ресурсни показатели, които дават ценна информация относно състоянието на стопанските единици и процесите, които се извършват в тях. Проведените изследвания ще помогнат на мениджърите на предприятията за внедряване на съвременни изисквания при управлението на икономическия растеж и оценка на степента на ефективното функциониране на бизнеса. Когато ресурсната ефективност е по-голяма от нула ($E_{fr} > 0$), растежът се оценява като ефективен (печеливш). При ефективност по-малка от нула ($E_{fr} < 0$), растежът е неефективен (губещ), а при ефективност равна на нула ($E_{fr} = 0$), растежът спрямо стойността е неутрален.

За разкриване на ролята на основните производствени фактори и на причините за растежа, може да се измери влиянието на всеки отделен фактор (вж. Приложение Таблици 4-9). Резултатите от аналитичните проучвания служат като база за оценка на вида на растежа – екстензивен и интензивен. При екстензивния растеж е налице висока и нарастваща ресурсоемкост или ресурсопоглъщаемост, но поради оскъдността на

ресурсите този тип растеж е неефективна форма за икономическо развитие. Характерно за интензивния растеж е това, че той се определя от икономията на ресурси в резултат на по-доброто им използване. Той е ресурсо-икономичен и ефективен и е най-подходящ при осъществяването на икономическото развитие на всяка стопанска единица.

Може да се изчисли темпа на растеж с натрупване по отделни показатели. За целта се съпоставя информацията за показателя от последната и първата година на периода. Макар и приблизителен, този показател дава възможност да се оцени растежа на предприятията за четиригодишния им период.

Човешките ресурси са едни от основните елементи на производствения процес. Те са част от националното богатство на страната. Под тежестите на ниския стандарт на живот обаче, те губят своята жизнеспособност, трудоспособност и производителност, която се определя преди всичко от интелектуалната енергия на човека. Поради това инвестициите за формиране на интелектуалната мощ на личността са с най-голяма възвръщаемост. В действителност обаче, приоритетното развитие на образованието и науката, които подхранват иновационната инвестиционна ефективност са силно дестабилизирани. Те ще определят нашата бъдеща конкурентоспособност на световните пазари. В повечето случаи българският износ е със слаба конкурентоспособност. Той е с най-висока капиталоемкост и енергоемкост и с най-ниска наукоемкост и квалифициран труд. Без тяхното преодоляване предприятията и страната като цяло са обречени на изоставане и на още по-голяма зависимост.

Привличането на още трудови ресурси е важен фактор за екстензивен растеж. Поради това, качественият аспект на проблема с работната сила е от много важно значение за повишаване ефективността на производството.

В дългосрочен план растежът на икономическото производство зависи от броя на работещите и производството на един зает. Производителността на труда отразява инвестициите в капитал и е

ориентир за капиталовата производителност. Тя измерва производството на единица труд или капитал, което се осъществява при дадени стойности на факторните елементи.

Растежът на работната сила и растежът на производителността на труда се отразява от икономическия растеж. Показателите „производителност на труда” и „трудоемкост на производството” характеризират ефективността от използването на труда. Осъществяването на икономически растеж е немислим без повишаване на ефективността от използването на живия труд. Тя се реализира чрез изпреварващо нарастване на производителността на труда в сравнение с обема на производството. Взаимодействието между резултатите от производството, възможностите (капацитета) на производствените ресурси и ефективността от тяхното използване оказва влияние върху икономическия растеж.

От данните в таблицата за входящата информация е видно, че се снижава броя на заетите лица в отделните предприятия за четиригодишния период на изследване. Най-голямо е намалението на средносписъчния брой на заетите лица в „Монбат” АД – Монтана. То е причинено от ограничаване на пазарите, резултат от действащата световна икономическа криза. Поради влошаването на жизнения стандарт на населението и нарастването на стреса от невъзможността да се решават конкретните проблеми, се увеличават заболяванията на човешките ресурси. Това води до заделянето на повече средства за покупка на лекарства и до увеличаване нетните приходи от продажби в „Софарма” АД – София. В сравнение с 2007 година, те достигат до 132,26 на сто през 2010 г., като тенденцията на нарастване е възходяща. От 158 063 хил. лв. през 2007 г., нарастват на 166 853 хил. лв. през 2008 г., на 186 360 хил. лв. през 2009 г., за да достигнат до 209 059 хил. лв. през 2010 г.

Нетният размер на приходите от продажби в „Благоевград БТ” АД – Благоевград значително се снижава – от 224 211 хил. лв. през 2007 г., до

159 883 хил. лв. през 2009 г. Минимално оживление е постигнато през последната година на периода. Той възлиза на 172 112 хил. лв.

Нетният размер на приходите от продажби в „Химимпорт” АД – София бележи тенденция на нарастване. От 126,12 на сто през 2008 г., той нараства на 128,98, за да достигне до 145,11 на сто през 2010 г.

В „Слънчо” АД – Свищов и в „Каолин” АД – Сеново се редуват моменти на икономически растеж с моменти на спад, което води до нестабилност в развитието им (Приложение Таблица 4). Темпът на растеж с натрупване в тези две предприятия е 1,109 и 1,106. Той се осигурява преди всичко от изпреварващия темп на нарастването на производителността на труда на едно заето лице в сравнение с темпа на изменението на заетите лица.

Изследвано е изменението на брутната добавена стойност на база използването на човешките ресурси в отделните предприятия. Резултатите от аналитичните изследвания са показани в Приложение Таблица 7. От данните е видно, че се запазва оценката за дейността на стопанските единици, дадена въз основа на информацията в Приложение Таблица 4. Брутната добавена стойност показва тенденции на нарастване в „Софарма” АД – София и „Химимпорт” АД – София. В останалите предприятия брутната добавена стойност ту нараства, ту намалява през изследвания период. Темпът на растеж с натрупване е най-висок в „Монбат” АД – Монтана – 2,278, а най-нисък в „Благоевград БТ” АД – Благоевград – 0,545. Той се постига преди всичко от нарастващия темп на брутната добавена стойност на един зает в „Монбат” АД – Монтана, „Софарма” АД – София, „Химимпорт” АД – София, „Каолин” АД – Сеново. Непостоянен е темпът на изменение на брутната добавена стойност на един зает в „Благоевград БТ” АД – Благоевград и „Слънчо” АД – Свищов.

Извършеният анализ дотук позволява да се формулират следните

ИЗВОДИ:

Първо. Екстензивният темп на растеж в зависимост от ролята на броя на заетите лица се снижава във всички изследвани предприятия.

Второ. Ефективността от използването на човешките ресурси нараства в анализиранията предприятия с изключение на „Благоевград БТ” АД – Благоевград.

Трето. Измерва се и се оценява ролята на екстензивните и интензивните фактори, влияещи върху растежа или спада в предприятията.

Четвърто. Всеки един от преките ресурсни показатели може да се изчисли на база на нетните приходи от продажби, брутната добавена стойност, покриващ принос, текущ финансов резултат, които имат голямо значение при управлението на предприятията.

Пето. В отделните предприятия се редуват моменти на стабилност и икономически растеж с моменти на спад и застой, нестабилност в развитието им.

Шесто. Степента на темповете за растеж на всяко предприятие е различна и зависи преди всичко от неговите конкретни възможности и ограничители.

Подобряване използването на ДМА оказва съществено влияние върху нарастване обема на продукцията и повишаване ефективността на производството. Това поражда необходимостта от задълбочен анализ на състоянието и използването на ДМА. За неговото провеждане на различни йерархични равнища е необходимо да се разполага с определен обем информация в зависимост от целите на изследването. От пълнотата, точността и своевременността на отчетната информация зависи достоверността и качеството на цялостната следваща обработка и задълбочеността на изводите и оценките.

- Прирастът на обема на продукцията за сметка на количеството на ДМА характеризира използването на екстензивните фактори на растежа.

- Изменението на обема на продукцията за сметка на увеличаването или намаляването на капиталотоотдаването характеризира използването на интензивните фактори на растежа.

Задълбочаването на анализа на използването на ДМА позволява да се определят конкретните пътища за разкриване на резервите за по-нататъшното повишаване на ефективността от тяхната употреба.

В зависимост от целите и задачите на анализа, на съответния етап се конкретизират насоките и показателите, които ще се прилагат при даването на оценка за състоянието, движението и използването на ДМА в предприятията. Ниската рентабилност на повечето предприятия от реалния сектор се дължи главно на остарялото технологично оборудване и високите производствени разходи. Тези стопански единици са неконкурентоспособни, както на вътрешния, така и на външния пазар. Ниската конкурентоспособност се явява определящ фактор за намаляване на продажбите на предприятията на съответните пазари.

Динамиката на показателите „капиталоотдаване” и „капиталоемкост” оказва съществено въздействие върху динамиката на ефективността като цяло. Осъществяването на ресурсно осигурена и правилно ориентирана инвестиционна политика има съществено значение за намаляване на капиталоемкостта и повишаване на капиталотоотдаването. Изпреварващото развитие на високотехнологични отрасли и производства подобрява отрасловата структура на инвестициите.

Капиталоотдаването характеризира измененията, настъпили в степента на използването на ДМА в предприятията и показва колко продукция се пада на един лев ДМА. То е фактор, свързан с ефективността от използването на ДМА и дефинира нетните приходи от продажби, падащи се на един лев среден размер от посочените активи. Равнището на рентабилността ще се повиши при увеличаване на капиталотоотдаването на ДМА.

Нетният размер на приходите от продажби и брутна добавена стойност на база използването на дълготрайни материални активи и

тяхното изменение са показани в Приложение Таблица 5 и 8. От данните е видно, че общият темп на растеж с натрупване на тези показатели се влияе, както от темпа на изменението на ДМА, така и от степента на тяхното ефективно използване. Най-висок е той при „Химимпорт” АД – София – 1,451, „Монбат” АД – Монтана – 1,434 и „Софарма” АД – София – 1,323. Най-ниска е стойността на този показател при „Благоевград БТ” – Благоевград – 0,768. Екстензивният темп на растеж е отрицателен при „Химимпорт” АД – София и при „Благоевград БТ” АД – Благоевград. Отрицателен е и интензивният темп на растеж при „Благоевград БТ” – Благоевград, „Слънчо” АД – Свищов и „Каолин” АД – Сеново. Влиянието на ДМА и на капиталотоотдаването върху изменението на нетния размер на приходите от продажби по отделни предприятия е показано в Приложение Таблица 5, а върху промяната на брутната добавена стойност – в Приложение Таблица 8. Изследването е извършено въз основа на информация за четиригодишен период. Резултатите от аналитичните проучвания позволяват да се даде оценка на ефективността от използването на ДМА и на нарастването или намаляването на абсолютната стойност на ДМА и да се направят следните **изводи**:

Първо. Систематизирани и обобщени са факторите и условията за икономически растеж на отделните предприятия и са конкретизирани причините за динамиката на неговото изменение.

Второ. Равнището на оползотворяването на наличните ДМА, целесъобразността и степента на използването на средствата на труда, съществено влияе върху икономическата ефективност на производството.

Трето. Всяко предприятие само ръководи своето развитие, независимо от положителното или негативното влияние на околната среда върху растежа.

Четвърто. Усъвършенстването на методическия инструментариум за измерване и оценка на растежа (спада) в дейността на предприятията има важно методологическо и практико-приложно значение при аналитичните изследвания.

В условията на интензивно развитие на икономиката, ускореното внедряване на научно-техническите постижения, икономичното и дълбочинно използване на материалните ресурси придобива изключително значение за повишаване на ефективността на производството. Това налага необходимостта от задълбочено изследване на показателя „материалоотдаване на продукцията”, тъй като предметите на труда са един от основните елементи на производствения процес. Тяхното рационално използване води до ръст на обема на производството, съкращаване потребността от материални ресурси, намаляване на себестойността на продукцията и повишаване на финансовите резултати от дейността на стопанските единици. При анализа на ефективността от използване на материалните ресурси е необходимо да се определи изменението в обема на продукцията за сметка на икономията или преразхода на материалите. В условията на съвременното производство са налице съществени проблеми при оползотворяването на суровините, материалите, горивата и енергията. По-важните от тях са:

Първо. Налице е дефицит на материални ресурси с решаващо значение за производството, както в национален, така и в световен мащаб.

Второ. Задържането на материалоемкостта и енергоемкостта на сравнително високо равнище оказва негативно отражение върху темповете на икономически растеж на предприятията и на страната.

Трето. Нерационалното използване на енергийно-суровинните ресурси се налага като съществен проблем на стопанските единици, защото те заемат най-висок относителен дял в общия размер на разходите в почти всички отрасли и дейности на материалното производство.

Увеличаването или намаляването на обема на производството е резултат от промените в общия стойностен обем на вложените в производството материални ресурси и от промените в материалоотдаването за периода. При анализа на ефективността от използването на материалните ресурси е необходимо да се определи

изменението на обема на продукцията за сметка на икономията или преразхода на материали.

Показателите „материалоотдаване” и „материалоемкост” характеризират ефективността от използването на оборотния капитал и най-вече на материалните ресурси. Намалването на материалоемкостта на производството и повишаването на материалоотдаването има решаващо значение за повишаване на конкурентоспособността на предприятието и на икономиката като цяло. Наред с това снижаването на материалоемкостта се отразява благоприятно върху снижаването на капиталоемкостта и трудоемкостта на производството.

Равнището на икономичното използване на материално-енергийните ресурси, тяхното качество и многообразие и възможностите за замяна на един материал с друг, при ограниченост на суровинно-енергийната база на предприятията, в голяма степен предопределят икономическата ефективност като цяло. За да се измери и оцени растежа според ролята на факторите и приноса към стойността, се използва релацията „резултат – ресурси – ефективност”. В Приложение Таблица 6 е показано изменението на нетния размер на приходите от продажби на база използването на материалните ресурси и посоката на интензивността на действието на основните факторни показатели, обуславящи динамиката върху неговото изменение – материалните ресурси и материалоотдаването. Данните показват, че значително спада темпът на растеж с натрупване на материалните ресурси в „Монбат” АД – Монтана – на 0,241, на „Химимпорт” АД – София – на 0,0625, а се увеличава ефективността от тяхното използване, съответно на 5,952 и на 23,217. Макар че е нисък, темпът на растеж с натрупване на материалоотдаването в „Слънчо” АД – Свищов - 0,969, „Каолин” АД – Сеново – 0,911, то общият темп на растеж е положителен. Той се обуславя от значителното увеличаване на материалните ресурси за периода. Ефективността от използването на материалните ресурси в „Благоевград БТ” АД – Благоевград е снижена. Това се отразява отрицателно и върху общия темп

на изменението на нетния размер на приходите от продажби. Той е неефективен и възлиза на 0,768. Същата тенденция се проявява и при изследване изменението на брутната добавена стойност в посочените предприятия на база използването на материалните ресурси – 0,545. Най-голям темп на произведената брутна добавена стойност с един лев материални ресурси е постигната в „Химимпорт” АД – София – 23,212 и в „Монбат” АД – Монтана – 9,456 (Приложение Таблица 9). Това означава, че тези две предприятия работят с малко материални ресурси, но постигат висока ефективност от тяхното използване.

В отделните предприятия няма ясно очертана тенденция на растеж на брутната добавена стойност и на използваните материални ресурси през периода. От данните в таблицата за входяща и аналитична информация е видно, че техният размер ту се увеличава, ту намалява през годините и това се отразява върху икономическата стабилност в развитието на предприятията.

На базата на конкретна информация за шест предприятия от различните отрасли се разкрива връзката, особеностите и взаимодействието между растежа и ефективността от дейността на предприятията. Поради съвпадане на очертаните тенденции за изменение на темпа на растеж и ефективността от използването на материалните ресурси при прилагането на нетните постъпления от продажби и брутната добавена стойност, не е извършен анализ на влиянието на факторите върху останалите два показателя – покриващ принос на 1 лев материали и финансов резултат на 1 лев материали. Информацията за тяхното изменение по години е включена в приложените таблици за входяща и аналитична информация.

От всичко казано дотук е видно, че растежът и промяната са необходимо условие за дългосрочното оцеляване на предприятията в условията на сложна и бързоразвиваща се микро- и макросреда и вероятностния характер точно да се предвиди тяхното положително или негативно влияние, породено от измененията им.

ИЗВОДИ

1. Проучването на информационната база за оценка на ресурсния потенциал показва, че е целесъобразно в Отчета за заетите лица, средствата за работна заплата и други разходи за труд работното време да се отчита диференцирано и по категории персонал.

2. През периода 2007 – 2010 г. в “Софарма” АД и “Химимпорт” АД се забелязва добре очертана тенденция за нарастване на показателите , характеризиращи икономическия растеж.

3. По отношение на използването на ресурсния потенциал, водещо място заема “Химимпорт” АД, което основно се определя от сериозното нарастване на брутната добавена стойност и финансовия резултат.

4. Конкретните възможности и ограничители за отделните предприятия са различни. Те определят и степента на темповете на икономическия им растеж.

5. От извършените проучвания е видно, че в изследваните стопански единици се редуват фази (етапи) на стабилност и икономически растеж с такива на спад и застой.

6. Ограничеността на ресурсите и тяхното неефективно използване се отразяват негативно върху темповете на икономически растеж на предприятията.

ОБЩИ ИЗВОДИ

1. Инвестиционният процес трябва да бъде насочен към повишаване на ефективността и изграждане на конкурентоспособни индустриални структури. Това ще гарантира устойчивото и проспериращо развитие на индустриалните предприятия, непрекъснатия им икономически растеж.

2. Факторите и условията за икономическия растеж на отделните предприятия са систематизирани и обобщени и са конкретизирани причините за темпа на неговото изменение.

3. Необходимо условие за дългосрочното оцеляване на предприятията в условията на сложна и бързоразвиваща се микро- и макросреда са растежът и промяната.

4. Усъвършенстването на методическия инструментариум за измерване и оценка на растежа (спада) в дейността на икономическите субекти е от съществено значение при аналитичните изследвания в отделните направления.

5. Изследваните предприятия от различни сектори на индустриалния бизнес са илюстрация на: макроикономическото развитие в ЕС (“Монбат” АД с автомобилостроенето в Западна Европа, “Софарма” АД); тенденциите на потребителското търсене в Р България (“Слънчо” АД, “Каолин” АД).

ПРЕДЛОЖЕНИЯ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА РЕЗУЛТАТИТЕ И ВИЖДЕНИЯ ЗА НАСОКИТЕ НА ПО-НАТАТЪШНАТА РАБОТА

1. Да се подкрепи развитието на силна и устойчива индустриална основа, позволяваща конкурентоспособност и създаването на нови работни места

2. Индустриалните предприятия трябва да инвестират интензивно в научноизследователска дейност и технологии, за да осигурят своето проспериращо и екологосъобразно развитие.

3. Предложените модели за оценка и анализ на ефективността от използване на ресурсния потенциал и нейното въздействие върху икономическия растеж на индустриалните предприятия са разработени за целите на текущия и инвестиционния анализ.

4. Извършените практически изследвания могат да намерят приложение при прогнозиране на инвестиционната стратегия на бизнесорганизациите, с цел формиране на подходящ инвестиционен портфейл.

4. Необходимо е да се подобри мениджмънта и организацията на дейността на икономическите субекти от индустриалния бизнес, за да се разширят техните пазарни позиции.

5. С оглед възможността за автоматизиране на аналитичните процедури е необходимо предприятията да се придържат към унифицираната структура на елементите на Годишния финансов отчет.

ЛИТЕРАТУРА

1. Багиев, Г., Асаул, А. Организация предпринимательской деятельности. Санкт-Петербург, 2001.
2. Ван Хорн, Дж. Основы управления финансами. Москва, 2001.
3. Габровски, Г. и Илиев, Б. Корпоративен риск мениджмънт. Свищов, 2000.
4. Колев, Н., Николов, А. Икономически растеж на промишленото предприятие. София, 1988.
5. Матеев, М. Основи на инвестиционния мениджмънт. В. Търново, 1998.
6. Мескон, М., Альберт, М., Хедоури, Фр. Основы менеджмента. Пер. с англ. Москва, 1992.
7. Михайлов, М., Митов, К., Колева, Р., Дончева, Л. Анализ на търговския бизнес. В. Търново, 2010.
8. Ненов, Т. Управление на риска. Свищов, Библиотека „Стопански свят”, 2000, 43.
9. Ненов, Т., Атанасов, Б. Эффективность и растеж на индустриалните фирми в съвременните условия. Варна, 2000.
10. Радонов, Д. и др. Национални стандарти за финансови отчети за малки и средни предприятия. София, 2008.
11. Ришар, Ж. Аудит и анализ хозяйственной деятельности. Перев. с франц. Москва, 1997.
12. Тафинцева, В. Маржинальный доход как инструмент оценки финансовых результатов. // *Финансовы менеджмент*, 2001, №3.
13. Трифонов, Тр. и Трифонова, С. Финансов анализ. София, 2001.
14. Цветков, Цв. Новият закон за финансово управление и контрол в публичния сектор. // *Делова седмица*, 2006, № 21.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Таблица 1

Показатели	<i>"Монбат" АД – Монтана</i>			<i>"Софарма" АД - София</i>			<i>"Химимпорт" АД - София</i>			<i>"Благоевград БТ" АД - Благоевград</i>			<i>"Слънчо" АД - Свищов</i>			<i>"Каолин" АД - Сеново</i>		
	2008/ 2007	2009/ 2007	2010/ 2007	2008/ 2007	2009/ 2007	2010/ 2007	2008/ 2007	2009/ 2007	2010/ 2007	2008/ 2007	2009/ 2007	2010/ 2007	2008/ 2007	2009/ 2007	2010/ 2007	2008/ 2007	2009/ 2007	2010/ 2007
1. Средносписъчен брой на заетите лица	1.06	0.70	0.68	1.03	0.97	0.97	1.04	0.97	0.88	0.95	0.89	0.88	0.98	0.90	0.88	1.02	0.91	0.84
2. Средносписъчен брой на работниците	1.03	0.63	0.60	1.00	0.88	0.88	1.01	0.88	0.79	0.93	0.80	0.87	0.95	0.82	0.84	0.99	0.82	0.77
3. Общо отработени човекодни	1.05	0.70	0.67	1.02	0.98	0.96	1.06	1.08	0.96	0.97	0.98	0.96	0.99	1.00	0.96	1.04	1.01	0.91
4. Общо отработени човекочасове	1.03	0.69	0.66	1.00	0.96	0.95	1.04	1.05	0.94	0.95	0.96	0.94	0.98	0.98	0.94	1.02	0.98	0.90
5. Материали (хил. лв.)	0.47	0.909	0.241	0.96	0.969	1.115	0.06	0.063	0.063	1.00	0.930	1.175	1.60	1.283	1.145	1.31	1.121	1.215
6. Дълготрайни материални активи (хил. лв.), в т.ч.:	1.50	1.624	1.098	1.18	1.064	1.057	0.92	0.987	0.906	0.91	0.927	0.973	1.02	0.967	1.152	1.57	1.428	1.398
6.1. Производствени активи (хил. лв.)	1.12	1.693	1.015	1.30	1.236	1.132	0.39	0.341	0.288	0.92	0.890	0.825	1.10	1.005	0.966	1.44	1.339	1.206
7. Нетен размер на приходите от продажби (хил. лв.)	1.25	0.88	1.43	1.06	1.18	1.32	1.26	1.29	1.45	0.86	0.71	0.77	1.02	1.14	1.11	1.04	0.89	1.11
8. Брутна добавена стойност (хил. лв.)	2.01	1.41	2.28	0.96	1.19	1.32	1.26	1.29	1.45	0.74	0.53	0.54	1.07	1.48	1.36	0.98	0.89	1.13
9. Покриващ принос (хил. лв.)	1.31	0.90	1.24	1.11	1.20	1.14	1.26	1.29	1.45	0.86	0.71	0.77	1.02	1.14	1.11	1.04	0.89	1.11
10. Текущ финансов резултат (хил. лв.)	1.51	0.94	0.84	0.63	1.09	1.32	1.04	1.10	1.11	0.37	0.07	0.53	4.36	7.13	6.59	0.51	0.42	0.46

Таблица 2

Показатели за ефективно използване на човешките ресурси

Показатели	"Монбат" АД - Монтана				"Софарма" АД - София				"Химимпорт" АД - София			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
I. Входяща информация												
1. Средносписъчен брой на заетите лица	613	649	429	417	1825	1885	1773	1775	68	71	66	60
2. Средносписъчен брой на работниците	515	530	327	319	1533	1539	1351	1358	57	58	50	46
3. Общо отработени човекодни	133 181	139 255	93 784	89 739	396501	404462	387597	381983	17585	18655	18929	16879
4. Общо отработени човекочасове	993 534	1023022	684 799	656 828	2957911	2971335	2830183	2795851	131185	137046	138216	123541
5. Нетен размер на приходите от продажби (хил. лв.)	141 844	177 199	125 283	203 388	158063	166853	186360	209059	94959	119760	122476	137793
6. Текущ финансов резултат (печалба) (хил. лв.)	17 409	26 295	16 325	14 606	30630	19295	33497	40544	82483	86011	90429	91356
7. Разходи за материали (хил. лв.)	104 981	103 148	73 172	119 407	39095	52393	44885	51527	39	48	73	83
8. Променливи разходи (хил. лв.)	99 800	122 101	87 468	151 400	111212	114972	130110	155621	66471	83832	85733	96455
II. Аналитична информация												
9. Брутна добавена стойност (хил. лв.) (5-7)	36 863	74 051	52 111	83 981	118 968	114 460	141 475	157 532	94 920	119 712	122 403	137 710
10. Покриващ принос (хил. лв.) (5-8)	42 044	55 098	37 815	51 988	46 851	51 881	56 250	53 438	28 488	35 928	36 743	41 338
11. Производителност на един зает (хил. лв.), в т.ч.:												

11.1. Нетни приходи на един зает (5/1)	231	273	292	488	87	89	105	118	1 396	1 687	1 856	2 297
11.2. Добавена стойност на един зает (9/1)	60	114	121	201	65	61	80	89	1 396	1 686	1 855	2 295
11.3. Покриващ принос на един зает (10/1)	69	85	88	125	26	28	32	30	419	506	557	689
11.4. Печалба на един зает (6/1)	28.400	40.516	38.054	35.026	16.784	10.236	18.893	22.842	1212.985	1211.423	1370.136	1522.600
12.Производителност на един работник (хил. лв.), в т.ч.:												
12.1. Нетни приходи на един работник (5/2)	275.425	334.338	383.128	637.580	103.091	108.391	137.897	153.963	1662.189	2065.486	2434.538	3002.073
12.2. Добавена стойност на един работник (9/2)	71.579	139.719	159.361	263.263	77.593	74.355	104.684	116.015	1661.507	2064.658	2433.087	3000.265
12.3. Покриващ принос на един работник (10/2)	81.639	103.958	115.642	162.972	30.557	33.703	41.622	39.354	498.662	619.646	730.365	900.624
12.4. Печалба на един работник (6/2)	33.804	49.613	49.924	45.787	19.977	12.534	24.786	29.859	1443.806	1483.421	1797.518	1990.358
13.Дневна производителност (лв.), в т.ч.:												
13.1. Нетни приходи на един човекоден (5/3)	1065.047	1272.479	1335.868	2266.439	398.644	412.531	480.809	547.300	5399.980	6419.756	6470.324	8163.669
13.2. Добавена стойност на един човекоден (9/3)	276.789	531.765	555.649	935.836	300.044	282.993	365.006	412.406	5397.763	6417.183	6466.468	8158.751
13.3. Покриващ принос на един човекоден (10/3)	315.691	395.663	403.214	579.324	118.162	128.272	145.126	139.895	1620.011	1925.927	1941.108	2449.106
13.4. Печалба на един човекоден (6/3)	130.717	188.826	174.070	162.761	77.251	47.705	86.422	106.141	4690.515	4610.635	4777.303	5412.467
14.Часова												

производителност (лв.), в т.ч.:												
14.1. Нетни приходи на един човекочас (5/4)	142.767	173.211	182.949	309.652	53.437	56.154	65.847	74.775	723.855	873.865	886.118	1115.360
14.2. Добавена стойност на един човекочас (9/4)	37.103	72.385	76.097	127.858	40.220	38.521	49.988	56.345	723.558	873.515	885.590	1114.688
14.3. Покриващ принос на един човекочас (10/4)	42.318	53.858	55.221	79.150	15.839	17.461	19.875	19.113	217.159	262.159	265.837	334.609
14.4. Печалба на един човекочас (6/4)	17.522	25.703	23.839	22.237	10.355	6.494	11.836	14.501	628.753	627.605	654.257	739.477

Продължение на Таблица 2

Показатели	<i>"Благоевград БТ" АД - Благоевград</i>				<i>"Слънчо" АД - Свищов</i>				<i>"Каолин" АД - Сеново</i>			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
I. Входяща информация												
1. Средносписъчен брой на заетите лица	1163	1108	1031	1028	83	81	75	73	1118	1141	1014	939
2. Средносписъчен брой на работниците	977	905	786	786	70	66	57	56	939	932	773	718
3. Общо отработени човекодни	300756	291122	295692	289190	21464	21282	21510	20536	289119	299792	290816	264153
4. Общо отработени човекочасове	2243651	2138695	2159106	2116675	160123	156349	157064	150309	2156837	2202393	2123505	1933422
5. Нетен размер на приходите от продажби (хил. лв.)	224211	191996	159883	172112	3664	3733	4169	4065	117729	122885	105326	130219
6. Текущ финансов резултат (печалба) (хил. лв.)	30034	11230	2202	16026	205	894	1462	1351	17191	8753	7289	7935

7.Разходи за материали (хил. лв.)	93898	96174	90700	101095	2053	2012	1779	1871	23607	30510	21107	24264
8.Променливи разходи (хил. лв.)	156948	134397	111918	120478	2565	2613	2918	2846	82410	86020	73728	91153
II. Аналитична информация												
9. Брутна добавена стойност (хил. лв.) (5-7)	130 313	95 822	69 183	71 017	1 611	1 721	2 390	2 194	94 122	92 375	84 219	105 955
10. Покриващ принос (хил. лв.) (5-8)	67 263	57 599	47 965	51 634	1 099	1 120	1 251	1 219	35 319	36 865	31 598	39 066
11. Производителност на един зает (хил. лв.), в т.ч.:												
11.1. Нетни приходи на един зает (5/1)	193	173	155	167	44	46	56	56	105	108	104	139
11.2. Добавена стойност на един зает (9/1)	112	86	67	69	19	21	32	30	84	81	83	113
11.3. Покриващ принос на един зает (10/1)	58	52	47	50	13	14	17	17	32	32	31	42
11.4. Печалба на един зает (6/1)	25.825	10.135	2.136	15.589	2.470	11.037	19.493	18.507	15.377	7.671	7.188	8.450
12. Производителност на един работник (хил. лв.), в т.ч.:												
12.1. Нетни приходи на един работник (5/2)	229.472	212.188	203.448	218.858	52.545	56.434	72.926	72.792	125.342	131.881	136.272	181.282
12.2. Добавена стойност на един работник (9/2)	133.371	105.900	88.034	90.306	23.103	26.017	41.807	39.288	100.208	99.137	108.964	147.503
12.3. Покриващ принос на един работник (10/2)	68.841	63.657	61.034	65.658	15.761	16.932	21.883	21.829	37.603	39.564	40.882	54.385
12.4. Печалба на един работник (6/2)	30.739	12.411	2.802	20.379	2.940	13.515	25.574	24.192	18.303	9.394	9.431	11.047
13. Дневна производителност (лв.), в т.ч.:												
13.1. Нетни приходи на един човекоден (5/3)	745.491	659.504	540.708	595.151	170.703	175.403	193.816	197.946	407.199	409.900	362.173	492.967
13.2. Добавена стойност на един човекоден (9/3)	433.284	329.147	233.970	245.572	75.055	80.865	111.111	106.837	325.547	308.130	289.595	401.112
13.3. Покриващ принос на един човекоден (10/3)	223.646	197.852	162.213	178.547	51.202	52.626	58.159	59.360	122.161	122.968	108.653	147.891
13.4. Печалба на един човекоден (6/3)	99.862	38.575	7.447	55.417	9.551	42.007	67.968	65.787	59.460	29.197	25.064	30.039
14. Часова производителност (лв.), в т.ч.:												
14.1. Нетни приходи на един човекочас (5/4)	99.931	89.772	74.051	81.312	22.882	23.876	26.543	27.044	54.584	55.796	49.600	67.352
14.2. Добавена стойност на един човекочас (9/4)	58.081	44.804	32.042	33.551	10.061	11.007	15.217	14.597	43.639	41.943	39.660	54.802

14.3. Покриващ принос на един човекочас (10/4)	29.979	26.932	22.215	24.394	6.863	7.163	7.965	8.110	16.375	16.739	14.880	20.206
14.4. Печалба на един човекочас (6/4)	13.386	5.251	1.020	7.571	1.280	5.718	9.308	8.988	7.970	3.974	3.433	4.104

Таблица 3

Показатели за ефективно използване на материалните ресурси

Показатели	<i>"Монбат" АД - Монтана</i>				<i>"Софарма" АД - София</i>				<i>"Химимпорт" АД - София</i>			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
I.Входяща информация (хил. лв.)												
1.Материали	11706	5538	10645	2820	18571	17752	17995	20705	32	2	2	2
2.Дълготрайни материални активи, в т.ч.:	39931	59942	64867	43854	106236	125371	113072	112337	21838	20095	21556	19791
2.1. Производствени активи	18227	20487	30851	18500	34098	44331	42145	38583	16783	6606	5715	4840
3.Нетен размер на приходите от продажби	141 844	177 199	125 283	203 388	158063	166853	186360	209059	94959	119760	122476	137793
4.Текущ финансов резултат (печалба)	17 409	26 295	16 325	14 606	30630	19295	33497	40544	82483	86011	90429	91356
5.Разходи за материали	104 981	103 148	73 172	119 407	39095	52393	44885	51527	39	48	73	83
6.Променливи разходи	99 800	122 101	87 468	151 400	111212	114972	130110	155621	66471	83832	85733	96455
II. Аналитична информация												
7.Брутна добавена стойност (хил. лв.) (3-5)	36 863	74 051	52 111	83 981	118 968	114 460	141 475	157 532	94 920	119 712	122 403	137 710
8.Покриващ принос (хил. лв.) (3-6)	42 044	55 098	37 815	51 988	46 851	51 881	56 250	53 438	28 488	35 928	36 743	41 338
9.Приходи на 1 лв.:												
9.1. Материали (3/1)	12.12	32.00	11.77	72.12	8.51	9.40	10.36	10.10	2 967.47	59 880.00	61 238.00	68 896.50
9.2. Дълготрайни материални активи (3/2)	3.55	2.96	1.93	4.64	1.49	1.33	1.65	1.86	4.35	5.96	5.68	6.96
9.3. Производствени активи (3/2.1)	7.78	8.65	4.06	10.99	4.64	3.76	4.42	5.42	5.66	18.13	21.43	28.47
9.4. Разходи за материали (3/5)	1.35	1.72	1.71	1.70	4.04	3.18	4.15	4.06	2 434.85	2 495.00	1 677.75	1 660.16
10.Финансов резултат на 1 лв.:												
10.1. Материали (4/1)	3.55	2.96	1.93	4.64	1.49	1.33	1.65	1.86	4.35	5.96	5.68	6.96
10.2. Дълготрайни материални активи (4/2)	0.44	0.44	0.25	0.33	0.29	0.15	0.30	0.36	3.78	4.28	4.20	4.62
10.3. Производствени активи (4/2.1)	0.96	1.28	0.53	0.79	0.90	0.44	0.79	1.05	4.91	13.02	15.82	18.88

10.4. Разходи за материали (4/5)	0.17	0.25	0.22	0.12	0.78	0.37	0.75	0.79	2114.95	1791.90	1238.75	1100.67
11. Брутна добавена стойност на 1 лв.:												
11.1. Материали (7/1)	3.15	13.37	4.90	29.78	6.41	6.45	7.86	7.61	2966.25	59856.00	61201.50	68855.00
11.2. Дълготрайни материални активи (7/2)	0.92	1.24	0.80	1.92	1.12	0.91	1.25	1.40	4.35	5.96	5.68	6.96
11.3. Производствени активи (7/2.1)	2.02	3.61	1.69	4.54	3.49	2.58	3.36	4.08	5.66	18.12	21.42	28.45
11.4. Разходи за материали (7/5)	0.35	0.72	0.71	0.70	3.04	2.18	3.15	3.06	2433.85	2494.00	1676.75	1659.16
12. Покриващ принос на 1 лв.:												
12.1. Материали (8/1)	3.59	9.95	3.55	18.44	2.52	2.92	3.13	2.58	890.24	17964.00	18371.40	20668.95
12.2. Дълготрайни материални активи (8/2)	1.05	0.92	0.58	1.19	0.44	0.41	0.50	0.48	1.30	1.79	1.70	2.09
12.3. Производствени активи (8/2.1)	2.31	2.69	1.23	2.81	1.37	1.17	1.33	1.39	1.70	5.44	6.43	8.54
12.4. Разходи за материали (8/5)	0.40	0.53	0.52	0.44	1.20	0.99	1.25	1.04	730.45	748.50	503.33	498.05

Продължение на Таблица 3

Показатели	<i>"Благоевград БТ" АД - Благоевград</i>				<i>"Слънчо" АД - Свищов</i>				<i>"Каолин" АД - Сеново</i>			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
I. Входяща информация (хил. лв.)												
1. Материали	54443	54661	50623	63976	427	684	548	489	2685	3516	3009	3261
2. Дълготрайни материални активи, в т.ч.:	90171	81900	83554	87772	659	670	637	759	46354	72568	66180	64818

2.1. Производствени активи	65780	60573	58551	54297	205	225	206	198	25127	36097	33639	30298
3.Нетен размер на приходите от продажби	224211	191996	159883	172112	3664	3733	4169	4065	117729	122885	105326	130219
4.Текущ финансов резултат (печалба)	30034	11230	2202	16026	205	894	1462	1351	17191	8753	7289	7935
5.Разходи за материали	93898	96174	90700	101095	2053	2012	1779	1871	23607	30510	21107	24264
6.Променливи разходи	156948	134397	111918	120478	2565	2613	2918	2846	82410	86020	73728	91153
II. Аналитична информация												
7.Брутна добавена стойност (хил. лв.) (3-5)	130 313	95 822	69 183	71 017	1 611	1 721	2 390	2 194	94 122	92 375	84 219	105 955
8.Покриващ принос (хил. лв.) (3-6)	67 263	57 599	47 965	51 634	1 099	1 120	1 251	1 220	35 319	36 866	31 598	39 066
9.Приходи на 1 лв.:												
9.1. Материали (3/1)	4.12	3.51	3.16	2.69	8.58	5.46	7.61	8.31	43.85	34.95	35.00	39.93
9.2. Дълготрайни материални активи (3/2)	2.49	2.34	1.91	1.96	5.56	5.57	6.54	5.36	2.54	1.69	1.59	2.01
9.3. Производствени активи (3/2.1)	3.41	3.17	2.73	3.17	17.87	16.59	20.24	20.53	4.69	3.40	3.13	4.30
9.4. Разходи за материали (3/5)	2.39	2.00	1.76	1.70	1.78	1.86	2.34	2.17	4.99	4.03	4.99	5.37
10.Финансов резултат на 1 лв.:												
10.1. Материали (4/1)	2.49	2.34	1.91	1.96	5.56	5.57	6.54	5.36	2.54	1.69	1.59	2.01
10.2. Дълготрайни материални активи (4/2)	0.33	0.14	0.03	0.18	0.31	1.33	2.30	1.78	0.37	0.12	0.11	0.12
10.3. Производствени активи (4/2.1)	0.46	0.19	0.04	0.30	1.00	3.97	7.10	6.82	0.68	0.24	0.22	0.26
10.4. Разходи за материали (4/5)	0.32	0.12	0.02	0.16	0.10	0.44	0.82	0.72	0.73	0.29	0.35	0.33
11.Брутна добавена стойност на 1 лв.:												
11.1. Материали (7/1)	2.39	1.75	1.37	1.11	3.77	2.52	4.36	4.49	35.05	26.27	27.99	32.49
11.2. Дълготрайни материални активи (7/2)	1.45	1.17	0.83	0.81	2.44	2.57	3.75	2.89	2.03	1.27	1.27	1.63
11.3. Производствени активи (7/2.1)	1.98	1.58	1.18	1.31	7.86	7.65	11.60	11.08	3.75	2.56	2.50	3.50
11.4. Разходи за материали (7/5)	1.39	1.00	0.76	0.70	0.78	0.86	1.34	1.17	3.99	3.03	3.99	4.37
12.Покриващ принос на 1 лв.:												
12.1. Материали (8/1)	1.24	1.05	0.95	0.81	2.57	1.64	2.28	2.49	13.15	10.49	10.50	11.98
12.2. Дълготрайни материални активи (8/2)	0.75	0.70	0.57	0.59	1.67	1.67	1.96	1.61	0.76	0.51	0.48	0.60

12.3. Производствени активи (8/2.1)	1.02	0.95	0.82	0.95	5.36	4.98	6.07	6.16	1.41	1.02	0.94	1.29
12.4. Разходи за материали (8/5)	0.72	0.60	0.53	0.51	0.54	0.56	0.70	0.65	1.50	1.21	1.50	1.61

Таблица 4

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВРЪЗКАТА "НЕТНИ ПРИХОДИ ОТ ПРОДАЖБИ - ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ"

Показатели и предприятия	Изменение 2008/2007г.			Изменение 2009/2008 г.			Изменение 2010/2009 г.			Темп на растеж с натрупване		
	Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.	
		Брз	ПТз		Брз	ПТз		Брз	ПТз		Брз	ПТз
1. "Монбат" АД	35 355	8 330	27 025	-51 916	-60 067	8 151	78 105	-3 504	81 609	1.433	0.680	2.108
2. "Софарма" АД	8 790	5 197	3 593	19 507	-9 914	29 421	22 699	210	22 489	1.323	0.973	1.360
3. "Химимпорт" АД	24 801	4 189	20 612	2 716	-8 434	11 150	15 317	-11 134	26 451	1.451	0.882	1.645
4. "Благоевград БТ"	-32 215	-10 603	-21 612	-32 113	-13 343	-18 770	12 229	-465	12 694	0.767	0.884	0.868
5. "Слънчо" АД	69	-88	157	436	-277	713	-104	-111	7	1.110	0.880	1.261
6. "Каолин" АД	5 156	2 422	2 734	-17 559	-13 678	-3 881	24 893	-7 790	32 683	1.106	0.840	1.317

Таблица 5

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВРЪЗКАТА "НЕТНИ ПРИХОДИ ОТ ПРОДАЖБИ - ДМА"

Показатели и предприятия	Изменение 2008/2007г.			Изменение 2009/2008 г.			Изменение 2010/2009 г.			Темп на растеж с натрупване		
	Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.	
		ДМА	Ко		ДМА	Ко		ДМА	Ко		ДМА	Ко
1. "Монбат" АД	35 355	71 080	-35 725	-51 916	14 560	-66 476	78 105	-40 584	118 689	1.434	1.098	1.306
2. "Софарма" АД	8 790	28 473	-19 683	19 507	-16 368	35 875	22 699	-1 211	23 910	1.322	1.057	1.251
3. "Химимпорт" АД	24 801	-7 580	32 381	2 716	8 707	-5 991	15 317	-10 028	25 345	1.451	0.906	1.601
4. "Благоевград БТ"	-32 215	-20 566	-11 649	-32 113	3 877	-35 990	12 229	8 071	4 158	0.768	0.973	0.789
5. "Слънчо" АД	69	61	8	436	-184	620	-104	798	-902	1.109	1.152	0.963
6. "Каолин" АД	5 156	66 578	-61 422	-17 559	-10 817	-6 742	24 893	-2 167	27 060	1.106	1.398	0.791

Таблица 6

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВРЪЗКАТА "НЕТНИ ПРИХОДИ ОТ ПРОДАЖБИ - МАТЕРИАЛНИ РЕСУРСИ"

Показатели и предприятия	Изменение 2008/2007г.			Изменение 2009/2008 г.			Изменение 2010/2009 г.			Темп на растеж с натрупване		
	Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.	
		Мр	Мо		Мр	Мо		Мр	Мо		Мр	Мо
1. "Монбат" АД	35 355	-74 739	110 094	-51 916	163 409	-215 325	78 105	-92 094	170 199	1.434	0.241	5.952
2. "Софарма" АД	8 790	-6 971	15 761	19 507	2 284	17 223	22 699	28 065	-5 366	1.322	1.115	1.186
3. "Химимпорт" АД	24 801	-89 024	113 825	2 716	0	2 716	15 317	0	15 317	1.451	0.063	23.217
4. "Благоевград БТ"	-32 215	898	-33 113	-32 113	-14 183	-17 930	12 229	42 173	-29 944	0.768	1.175	0.653
5. "Слънчо" АД	69	2 205	-2 136	436	-742	1 178	-104	-449	345	1.110	1.145	0.969
6. "Каолин" АД	5 156	36 437	-31 281	-17 559	-17 720	161	24 893	8 821	16 072	1.107	1.215	0.911

Таблица 7

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВРЪЗКАТА "БРУТНА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ - ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ"

Показатели и предприятия	Изменение 2008/2007г.			Изменение 2009/2008 г.			Изменение 2010/2009 г.			Темп на растеж с натрупване		
	Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.	
		Брз	ПТз		Брз	ПТз		Брз	ПТз		Брз	ПТз
1. "Монбат" АД	37 188	2 165	35 023	-21 940	-25 102	3 162	31 870	-1 458	33 328	2.277	0.680	3.349
2. "Софарма" АД	-4 508	3 911	-8 419	-27 015	6 801	-33 816	16 057	160	15 897	1.324	0.973	1.361
3. "Химимпорт" АД	24 792	4 188	20 604	2 691	-8 430	11 121	15 307	-11 128	26 435	1.450	0.882	1.644
4. "Благоевград БТ"	-34 491	-6 163	-28 328	-26 639	-6 659	-19 980	1 834	-201	2 035	0.545	0.884	0.617
5. "Слънчо" АД	110	-39	149	669	-127	796	-196	-64	-132	1.362	0.880	1.548
6. "Каолин" АД	-1 747	1 936	-3 683	-8 156	-10 282	2 126	21 736	-6 229	27 965	1.126	0.840	1.340

Таблица 8

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВРЪЗКАТА "БРУТНА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ - ДМА"

Показатели и предприятия	Изменение 2008/2007г.			Изменение 2009/2008 г.			Изменение 2010/2009 г.			Темп на растеж с натрупване		
	Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.	
		ДМА	Ко		ДМА	Ко		ДМА	Ко		ДМА	Ко
1. "Монбат" АД	37 188	18 474	18 714	-21 940	6 084	-28 024	31 870	-16 880	48 750	2.277	1.098	2.074
2. "Софарма" АД	-4 508	21 428	-25 936	27 015	-11 229	38 244	16 057	-920	16 977	1.323	1.057	1.252
3. "Химимпорт" АД	24 792	-7 575	32 367	2 691	8 703	-6 012	25 307	-10 022	35 329	1.451	0.906	1.601
4. "Благоевград БТ"	-34 491	-11 953	-22 538	-26 639	1 935	-28 574	1 834	3 493	-1 659	0.545	0.973	0.560
5. "Слънчо" АД	110	27	83	669	-85	754	-196	458	-654	1.362	1.152	1.182
6. "Каолин" АД	-1 747	53 228	-54 975	-8 156	-8 132	-24	21 736	-1 733	23 469	1.125	1.398	0.805

Таблица 9

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВРЪЗКАТА "БРУТНА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ - МАТЕРИАЛНИ РЕСУРСИ"

Показатели и предприятия	Изменение 2008/2007г.			Изменение 2009/2008 г.			Изменение 2010/2009 г.			Темп на растеж с натрупване		
	Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.		Общо	в т. ч.	
		Мр	Мо		Мр	Мо		Мр	Мо		Мр	Мо
1. "Монбат" АД	37 188	-19 424	56 612	-21 940	68 288	-90 228	31 870	-38 306	70 176	2.279	0.241	9.456
2. "Софарма" АД	-4 508	-5 247	739	27 015	1 567	25 448	16 057	21 306	-5 249	1.325	1.115	1.188
3. "Химимпорт" АД	24 792	-88 988	113 780	2 691	0	2 691	15 307	0	15 307	1.451	0.0625	23.212
4. "Благоевград БТ"	-34 491	522	-35 013	-26 639	-7 078	-19 561	1 834	18 248	-16 414	0.545	1.175	0.4638
5. "Слънчо" АД	110	970	-860	669	-342	1 011	-196	-257	61	1.361	1.145	1.189
6. "Каолин" АД	-1 747	29 130	-30 877	-8 156	-13 320	5 164	21 736	7 053	14 683	1.126	1.215	0.927

СПРАВКА ЗА НАУЧНО-ПРИЛОЖНИТЕ ПРИНОСИ

1. Предложеният широк спектър от съвременни аналитични инструменти и показатели за изследване на силно изразената взаимозависимост между ефективността и устойчивото развитие на индустриалния бизнес обогатява икономическата теория в областта на бизнесанализа.

2. Съществува възможност за комерсиализиране на научно-изследователския проект, тъй като разработените аналитични модели имат универсален характер. Те улесняват практическата помощ и консултантската дейност, оказвана на бизнесорганизациите.

3. Извършени са практически изследвания на връзката “ефективност-икономически растеж” в редица предприятия от индустриалния бизнес, което позволи да се очертаят тенденциите в тяхното развитие и да се предложат идеи за подобряване на дейността им.

4. Получените резултати в процеса на разработване на проекта могат да се използват като илюстративен емпиричен материал както в лекциите, така и в семинарните занятия със студентите от бакалавърско и магистърско обучение.